

EMİLE DURKHEİM'İN METODOLOJİSİ VE SOSYOLOJİSİ

Coşkun SAĞLIK¹

Öz

Emile Durkheim'ın başlıca eserlerinin incelendiği bu çalışmada, onun metodolojik analizlerinin yanı sıra farklı eserlerinin yapısı ve içeriği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Durkheim'ın eserleri üzerinden, onun metodolojik ve sosyolojik analizlerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda Durkheim'ın başlıca eserleri olan Sosyolojik Metodun Kuralları, İntihar, Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri ve Toplumsal İşbölümü eserleri incelenmiştir. Durkheim, toplumun gelişiminin ve düzeninin sağlanmasında ahlak kurallarını önemseydiği ve bu kuralları eserlerine yansıttığı için, onun ahlak anlayışı hakkında görüşlerine de değinilmiştir. Sosyolojinin bir bilim haline gelmesi için gerek bilimsel metodolojiyi geliştirmesi gerekse bu metodolojiyi eserlerinde kullanarak sosyolojiye bir bakış açısı kazandırması açısından Durkheim'ın fikirleri önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emile Durkheim, Durkheim'ın Metodolojisi ve Sosyolojisi, İntihar, Din, İşbölümü, Ahlak.

The Methodology and Sociology of Emile Durkheim

Abstract

Emile Durkheim's main works are examined in this study; as well as his methodological analyzes, the structure and content of his different works are emphasized. The aim of this study is to reveal the methodological and sociological analyzes of Durkheim's works. In this context; The Rules of Sociological Method, Suicide, The Elementary Forms of Religious Life and The Division of Labor in Society that main works of Durkheim are examined. As Durkheim cares about the moral rules in providing the development and order of society and reflects these rules in his works, his opinions about his moral understanding are also mentioned. Durkheim's ideas are important in terms of both improving the scientific methodology and using this methodology in his works in order to make sociology a science.

Keywords: Emile Durkheim, Durkheim's Methodology and Sociology, Suicide, Religion, Division of Labor, Morality.

Giriş

Emile Durkheim'ın, kendi metodolojik ve sosyolojik analizleri üzerine yazdığı eserlerinin bir derlemesi olarak bu çalışmada, özellikle onun metod anlayışı ve bu metodun eserlerindeki izleri üzerinde durulmaktadır. Durkheim, sosyolojiyi felsefeden ayırmak için uğraştığı çaba sonucu, sosyolojiye bir bakış açısı getirmeye çalıştığı görülmektedir. Bundan dolayı özellikle felsefecilerin üzerinde durmadığı ve açıklayamadığı konulara eğilim gösterdiği ve sosyoloji bilimini gerek psikolojiden gerekse felsefi argümanlardan ayırma çabası içerisine girdiği söylenebilir. Durkheim'ı sosyoloji camiasında önemli kılan şeyin özellikle bu husus olduğunu söyleyebiliriz. Sosyolojiye bilimsel bir yöntem kazandırması ve sosyolojiyi açıklarken ki holistik yaklaşımı, onu bu bilim alanında kurucu isimler arasına sokmuştur. Onun geliştirdiği sosyolojik bakış açısı, toplumsal nesnelerin/şeylerin kökenini ve toplumsal olguların bireyler üzerindeki etkisini açıklamaya yönelik bir çabadır da aslında. Nitekim bunu hem "Sosyolojik Metodun Kuralları", hem "İntihar" hem de "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri" eserlerinde görmekteyiz.

Durkheim, sosyolojik araştırma mantığına yaptığı katkıların yanında, modern toplumlara yönelik analizleri ve incelikli fikirleriyle özelde sosyoloji genelinde ise sosyal bilim camiasında hala güncelliğini koruyan bir yöne sahiptir. Anomi, toplumsal dayanışma, toplumsal olgu, kolektif bilinç, kolektif temsil, düzen, uyum, iş bölümü, ahlak, eğitim gibi Durkheim'ın yakından ele aldığı pek çok konu başlığının, bugün de sosyolojik araştırmanın odağında yer aldığı ve tartışıldığı görülmektedir. Nitekim sosyal bilimlerin değişken doğasında kalıcı eser ve fikirler üretmek büyük bir çabayı gerektirmektedir. Bunun yanında Durkheim, toplumbilimcilerin çoğunun (hatta günümüzdeki toplumbilimciler de buna dâhil edilebilir) kavramların altında yatan gerçekleri değil de varsayımsal gerçek olarak kavramların kendilerini kullanmaları sebebiyle onları eleştirmiştir. Durkheim'ın önnosyonları deşifre ederek toplumsal olguların kökenlerine yönelik sosyolojik araştırmalarda bulunması, onun konumunu sağlamlaştıran başka bir husustur. Bu sebeplere istinaden Durkheim'ın eserleri ve fikirleri üzerine çalışma yapmak önem arz etmektedir.

Durkheim'ın başlıca eserleri olan "Sosyolojik Metodun Kuralları", "İntihar", "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri" ve "Toplumsal İşbölümü" eserlerinin incelendiği bu çalışmada, ayrıca toplumsal dayanışmanın güçlenmesinde temel esas olarak ahlakı öne çıkardığı için onun ahlak üzerine görüşlerine de değinilmektedir.

Durkheim'in Metodolojik Yaklaşımı

Toplumsal Olgular

Durkheim'in, toplumsal olguların ve tiplerin incelenmesine dair metodolojik yaklaşımlarını içeren kitabı "Sosyolojik Metodun Kuralları" adlı kitabında altı farklı bölüm bulunmakla birlikte bu bölümlerin açıklamasını yapacak olursak ilk olarak *toplumsal olguların* ne olduğundan bahsetmek gerekecektir.

Durkheim'in (1994) bahsettiği gibi toplumsal olgular kategorisi (ordre); bireyin dışında olan ve zorlayıcı güç sayesinde kendilerini bireye zorla kabul ettiren davranış, düşünüş ve duyuş tarzlarından ibarettir. Bu davranış, düşünüş ve duyuş tarzları bireye yön verdiği gibi toplumun kendi kurallarını ortaya koyduğu dış etmenlerdir. Bu şekilde düşünmek veya bu şekilde davranmak, hukuki kuralların ihlali gibi cezai işlem gerektiren neticeler doğurmadığı gibi en az hukuk kuralları kadar bireyleri bağlayıcı olduğu, Durkheim açısından doğrudur. Durkheim (1994), bu olguların, tasavvur ve aksiyonlardan meydana geldiği için organik fenomenlerle, bireysel bilincin içinde ve onunla kendini ortaya koyan fenomenler olduğu için ise psikik fenomenlerle karıştırılmamasını özellikle belirtmiştir. "Toplumsal" adını verdiğimiz bu olguların dayanağının "birey" olmadığını kabul etmekle birlikte bu dayanağın bir siyasi toplum olacağı gibi, bunun içinde var olan dini mezhep, edebi ekol, mesleki korporasyon vb. gibi parçasal toplulukların da olabileceğinden bahsetmiştir Durkheim.

Ayrıca Durkheim, yine adı geçen eserde toplumsal fenomenleri tanımlamak için kullandığı 'baskı' sözcüğünün, "bireyin ateşli otonom sistemini bastırıldığını ve bu şekilde kendisini ona hissettirdiğini ama burada amacın bireysel kişiselliği ortadan kaldırmak olmadığını" (1994, s. 38-39) belirtmiştir. Aslında bahsedilen baskının bireyin üzerinde olduğu ama birey ona karşı çıkmadığı sürece bu baskıyı kendisinde hissetmediği düşüncesi de yine Durkheim'in fikirleri arasındadır. Sonuç olarak Durkheim (1994) toplumsal olguyu; bireyde dış bir baskı yaratmaya gücü olan ya da bunun yanında, bireysel belirtilerinden bağımsız ve kendine özgü bir varlığı ile belirli bir toplum kapsamında genelliği ifade eden, sabit/sabit olmayan her yapma tarzı olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle Durkheim, tüm sosyal olguların (maddi ve maddi olmayan) hem bireyin dışında bulunduğunu hem de bireye baskı uyguladığını belirtir (Çelebi, 2007).

Toplumsal Olguların Gözlemlenmesi

Durkheim, yukarıda bahsedilen *toplumsal olguların gözlemlenmesinin* nasıl olacağına dair görüşlerini ise kitabının ikinci bölümünde ele almıştır. İlk ve temel kuralın toplumsal olguları nesnelere/şeyler gibi ele almak olduğunu dile getiren Durkheim (1994), bilimin fikirlerden nesnelere gittiğini, nesnelere fikirlere git-

mediğini söylemiştir. Durkheim'a göre olgu dışarıdan gözlemlenebilir olandır ve bundan dolayı toplumsal olgular, nesnel olarak ele alınıp incelenmelidir (Taş, 2011).

Durkheim, toplumsal olgulara karşılık gelen nosyonların, olguları yani nesnelere tam anlamıyla karşılamadığı/temsil etmediği, hatta bizimle nesnelere/realiteler arasında giren bir örtü mahiyetinde olduğunu dile getirdiği anlaşılmaktadır. Durkheim, fikirlerde evrimsel bir anlayışı benimseyen Comte'u ve temel olarak fikirlerini toplumların işbirliği neticesinde kendiliğinden meydana gelen (endüstriyel toplum) ve bilinçli bir şekilde oluşturulmuş (askeri toplumlar) toplumlar üzerinden oluşturan Spencer'ı, toplumsal olguları açıklarken nesnelere tasvir etmekten ziyade yine nosyonların analizi şeklinde bir açıklamaya gittikleri için eleştirmiştir. Peki, burada bahsi geçen nosyon nedir? Durkheimcı bakış açısına göre buradaki nosyonlar, olguları açıklarken başvurulan ve altında yatan sebep ve bileşenlerin somut olarak ele alınmamasıyla birlikte sorgulanmadan kabul edilen fi-kirsel kavramlardır diyebiliriz. Yani aslında bu kavramlar toplumsal olguları açıklarken kullanılan ve direkt kabul edilmiş önnosyonlardır ki bu da, Durkheim'ın şiddetle karşı çıktığı bir açıklama şeklidir. Örneğin bazı nosyonlardan bahseden Durkheim (1994), bugünkü durumunda devlet, siyasal özgürlük, egemenlik, demokrasi, komünizm, sosyalizm vb. kavramların ne anlama geldiğini keskin bilmediğimizden dolayı, bu nosyonlar bilimsel olarak biçimlendirilmiş olmadıkça metodun bunların her türlü kullanımını bırakması gerektiğini belirtmiştir.

Nosyonların genel kullanımından ve bu kullanımların bizi realiteden uzaklaştırdığından bahsettikten sonra "şeyler/nesnelere" üzerine bir tartışma açmak gerekmektedir. Toplumsal olguların birer nesne olduğundan bahseden Durkheim (1994), bu olguların nesnelere olarak ele alınması gerektiğini, gözlemlenen ya da kendisini gözleme dayatan her şeyin nesne olduğunu bize aktarmıştır. Yani nosyonların doğrudan verili olmadığını, bunların altında yatan gözlemlenebilir fenomenal realite olarak ele aldığımız nesnelere aracılığıyla toplumsal olguların açıklanabileceğini ve bu nosyonları kaynaklarına kadar götürdüğümüz takdirde asıl veriye ulaşacağımızı bize söylemektedir. Daha açıcı ve tamamlayıcı bir şekilde Durkheim (1994), toplumsal fenomenleri, bu fenomenleri zihinde canlandıran bilinçli süjelerden ayırıp, kendi özlere olarak ele almamız ve onları dışsal nesnelere incelememiz gerektiğini, çünkü onların bu nitelik içinde kendilerini ortaya koyduklarını ifade etmiştir. Sonuç olarak, tüm bu anlatılanlarla toplumsal olguları açıklamak amacıyla şeylerin doğasını nesnel bir şekilde dışsal olarak incelememiz için belli disiplinler içinde nasıl bir yol izlememiz gerektiğini Durkheim'dan (1994, s. 71-88) maddeler halinde doğrudan aktarabiliriz:

1. *Bütün önnosyonlar sistematik bir biçimde tasfiye edilmelidir. (s. 71).*
2. *Sosyologların ilk işi, ele aldığı şeyleri tanımlamak olmalıdır, ta ki, söz konusu olan şeyin ne olduğu hem kendisi hem de başkaları tarafından iyice anlaşıl-sın. Apaçiktır ki, bu tanımın nesnel olması için, fenomenleri zihin ürünü bir*

ideye göre değil, fakat bu fenomenlerin özünde yer alan özelliklere göre ifade etmesi gerekir. (s. 73).

3. Bilim nesnel olmak için, duyumsuz meydana gelmiş olan kavramlardan değil, duyumdan hareket etmek zorundadır. Bilimin yeni kavramlar yaratması, bunun için de şeyleri ifade eden ortalama sözcük ve kavramları tasfiye ederek, bütün kavramların ilk ve zorunlu maddesi olan duyuma başvurmaları gerekir (s. 75).

4. Ne var ki kolaylıkla öznelleşir duyum. Bundan dolayı, sadece ve sadece yeterli bir nesnellik derecesi gösteren verileri muhafaza etmek üzere, gözlemci için pek kişisel olma tehlikesi duyulan verileri tasfiye etmek doğa bilimlerinde kuraldır ve Sosyolog da böyle olmalıdır. Araştırmasının objesini belirlerken başvurduğu dış karakterlerin mümkün olduğu kadar nesnel olması gerekir (s. 87-88).

Anlaşılabileceği üzere toplumsal olguları anlamak için onu nesne olarak algılamamız ve buna göre ampirik incelemeyi yapmamız gerekmektedir. Nitekim bunu yaptığımız takdirde önnosyonlardan yani realiteyi gizleyen kavramlardan kurtularak olguların asıl doğasına ulaşmış olacağız.

Normal ile Patolojik Ayrımına İlişkin Kurallar

Bir diğer konu başlığı olan toplumsal olgularda *normal ile patolojik ayrımına ilişkin kurallar*, kitabın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır. Durkheim'a (1994) göre, toplumsal olgular kategorisi içerisinde olmaları gerektiği gibi olanlar ve olduğundan farklı şekilde olması gerekenler ayrımı vardır (normal fenomenler ile patolojik fenomenler). Burada Durkheim'ın söylemek istediği şey, her araştırmanın başlangıcı için gerekli olan tanımın içine normal ve patolojik olanın eşit bir biçimde alınmasının kaçınılmaz olduğu ama aynı zamanda bunların birbirinden ayrılması gereken iki çeşidi meydana getirdiğidir.

Durkheim'a (1994) göre sosyolog, olgunun genel olduğunu gözlem aracılığıyla belirledikten sonra, bu genelliği geçmişte belirlenmiş şartlara kadar yükselecek ve sonra bu şartlar halen de var mıdır, yoksa değişikliğe mi uğramışlardır, bunu araştırmaya koyulacaktır. İşte bu noktada eğer olgu halen verili ise normal, değilse patolojik durum sayılmaktadır. Burada normal olanı ve bu normal olanı soruşturmanın yöntemsel pratiğini Durkheim (1994, s. 110), üç kural şeklinde sunmuştur:

1. Bir toplumsal olgu, gelişiminin belirli bir evresinde ele alınmış olan belirli bir toplumsal tip için, eğer o, kendi evrimlerinin müteakibet evresinde ele alınmış olan bu türden toplumların ortalamasında kendisini gösteriyorsa, normaldir.

2. Önceki metodun sonuçlarını, fenomenin genelliğinin, ele alınan toplumsal tip dâhilinde kolektif hayatın genel kondisyonlarına bağlı bulunduğunu ortaya koyarak tahkik etmek mümkündür.

3. Bu olgu, bütünsel evrimini henüz tamamlamamış olan bir toplumsal türe ilişkin olduğu zaman, bu tahkik zorunludur.

Durkheim normal olana ulaşmaya örnek mahiyetinde “cürüm” kelimesini misal vermiştir. Buradaki cürümün her toplumda su götürmez bir gerçeklikte var olduğu ve her daim çeşitleri ve nitelikleri değişse de var olmaya devam ettiği için normal olarak nitelendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Durkheim’a göre bu cürüm eğer ki nüfus oranına göre azalan bir seyir izleseymi gelecekte toplumsal var oluşlarda etkisini yitirme tehlikesine maruz kalabilirdi. Ama aksine bazı zamanlarda bu suçluluk oranlarının daha da arttığı gözlenmekte ve toplum var oldukça da cürümün var olması normal gözükmemektedir. Cürümün bütün toplumlarda var olması ve var olmaya devam etmesi, sağlıklı bir toplumun gereği olmakla birlikte bu her dönemde normal olarak nitelendirilebilir. Ama Durkheim’ın bahsettiği gibi eğer suçluluk aşırı bir orana çıkarsa bu anormal olarak değerlendirilebilir. Durkheim (1994), cürümün bir toplumda kök salması için kolektif duyguların bireylerin bilinçlerine geçmesi gerektiğini, bunun nihayetinde meydana gelen kolektif bilincin artmasıyla sapmalara verilen tepkilerin şiddetleneyeceğini ve sonrasında da bu sapmaların cürüm/suç olarak etiketleneceğini söylemiştir.

Yukarıda bahsedilen normal olanın ortaya konmasının yanı sıra patolojik olanın ne olduğunun farkına varılması gerekir. Bal’ın (2015) verdiği örnekte olduğu gibi; büyük ailenin yaygın olduğu, tarımsal üretimin belirleyici olduğu feodal dönemde yaygın olan kadınların mirastan pay almamaları uygulaması o koşulların ortadan kalktığı sanayi toplumunda, hukuken kadın erkek eşitliğinin sağlandığı medeni kanuna rağmen hala devam ediyorsa durum patolojiktir. Yani toplumsal koşulların değişmesi halinde halen devam ettiği görülen durumlar patolojik olarak değerlendirilebilir ve bir sosyolog nesnelere açıklarken bunları birlikte kullanması gerektiği gibi farkının da farkında olması gerekmektedir.

Toplumsal Tiplerin Saptanması

Durkheim kitabının dördüncü bölümünde *toplumsal tiplerin saptanmasına* ilişkin kurallardan bahsetmiştir. Burada bahsettiği tiplerin ortaya çıkarılması ile ilgilenen sosyoloji bölümüne “toplumsal morfoloji” adını vererek, “*bu alanda yapılan çalışmalarda toplumsal tiplerin sınıflandırılmasının bütün bireysel karakterlerin tam bir envanterine göre değil, onlar arasından dikkatle seçilmiş küçük bir miktara göre yapılmış olması*” (Durkheim, 1994, s. 130) gerektiğinden söz etmiştir. Durkheim, bahsi geçen küçük bir miktardan, bütün toplumlarda geçerli olan en küçük ve en basit toplumsal küme olarak bahsetmiştir. Yani bu basit tipin toplumsal özellik gösteren daha alt kategorilerinin olmaması demektir. Burada Durkheim (1994), bu basit toplumdan “hord” olarak bahsetmiş ve hordların kendini tekrarlamasıyla yani parçalar haline gelmesiyle de “klan”ların oluştuğuna gönderme yapmıştır. Burada her bir klan kendi içerisinde hordların özelliklerini taşımakta ve hordlardan meydana gelmektedir. Durkheim (1994), bu hordların bileşimi olan klanların, *basit çok parçalı* toplumları meydana getirdiğini ve bunun örneğine İrokva’lı ve Avusturyalı bazı kabilelerde (L’arch veya Kablye kabileleri bu özelliği taşıyor ve

köyler biçiminde yerleşmiş klanların bir topluluğudur) rastlandığını söylemiştir. Bu toplumların bir araya gelmesiyle de *basit biçimde birleşmiş çok parçalı* toplumların kendini gösterdiğini (İrokva konfederasyonu) ve bunların da yan yana gelmesiyle çift şekilde birleşmiş çokparçalı toplumların oluştuğunu (Site) belirtmiştir. Tüm bunların neticesi olarak sınıflandırmanın nasıl yapılacağına dair ilke niteliğini, Durkheimci bakış açısıyla ortaya koymakta yarar vardır. Durkheim (1994) bu sınıflandırmanın; tamamen basit ya da parçalı toplumu esas alarak, arz ettikleri kompozisyon derecesine göre toplumların sınıflandırılmasına başlanarak ve bu sınıflar içinde de, başlangıçtaki parçaların tam bir kaynaşma göstermekte olup olmadıklarına göre değişik çeşitlere ayrımlanarak yapılabileceğinden bahsetmiştir. Burada Durkheim toplumsal türlerin varlık nedenlerinin ve işleyiş biçimlerinin biyolojideki türlerle aynı yoldan çözümlendiğine dikkat çekmiştir. Fakat bireylerde nesiller boyu kalıtsal olarak aktarıla gelen sabit özelliklerin toplumlarda olmadığını, her oluşan toplumda farklı özelliklerin meydana geldiğini ve bu noktada ayrıştıklarını da eklemiştir (Durkheim, 1994).

Toplumsal Olguların Açıklanışına İlişkin Kurallar

Durkheim kitabının beşinci bölümünde *toplumsal olguların açıklanışına ilişkin kurallardan* söz etmiştir. Bu kurallardan bahsetmeden önce Durkheim'in dikkat çektiği bir hatadan bahsetmek gerekir. Durkheim (1994), sosyologların çoğunun fenomenlerin pratik yararlarını ve işlevlerini ortaya koyarak onun özüne indiklerini zannetmelerinin bir hata olduğunu ifade etmiştir. Burada Comte ve Spencer'ın toplumu açıklarken, açık bir gelişimin fonksiyonel yararları üzerinden olguları açıklamaya çalışmalarını eleştirmiş ve bu gibi bir yaklaşımın olgunun ne suretle ortaya çıktığını ve ne suretle olmakta bulunduğu şey olduğunu ortaya koymakta yetersiz kaldığını söylemiştir. Bu konuda Durkheim (1994), bir olgunun yarayışlı olduğu kullanımlar, onu ifade eden kendine ait niteliklerin varlığını gerektirmekle birlikte, onu var edemezler. İşte bu noktada onu yaratan niteliklerin ilk olarak ortaya konması ve daha sonrasında yararlılığın tartışılmasının daha mantıklı ve kolaylaştırıcı bir yöntem olduğu Durkheimca doğrudur. Buradan hareketle bazı özlerin farklı toplumlarda aynen devam ettiği, yararlı olsun veya herhangi bir amaca yarar sağlamasın mevcudiyetini koruduğu ve koşulların değişmesine mukabil bazılarının sadece işlevsel farklılıklarının olduğu yönünde bir açıklama yapmak konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Örneğin Durkheim (1994), Hristiyanlığın dinsel doktrinlerinin yüzyıllardan beri aynı kaldığından fakat modern çağdaki rolleri ile ortaçağdaki rollerinin aynı olmadığından ve bu örnekte bariz olduğu gibi bazı olguları yaratan sebeplerin hizmet ettiği amaçlardan bağımsız olduğundan bahsetmiştir. Burada fenomenleri var eden ilk ve etkin sebeplerin (olguların amaçlarının farklılaşması sebebiyle bu nihai sebepler, ilk sebeplerin açıkladığı kolektif formların genelliğini ortaya koymakta eksik kalacağını söylemek gerekir), onun yarayışlarından ayrı ele alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen analizin sonucunda bahsedilmesi gereken ikinci husus, hangi metoda göre çözüm üretilmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Toplumsal olguların açıklanışına ilişkin olarak, Durkheim'ın da (1994) bahsettiği gibi genel olarak sosyologların izlediği açıklama yöntemi, hem bir finalist hem de psikolojik yöntemdir. Burada bahsi geçen mevzu, neticede birey olmadan toplumun var olmayacağı ve toplumu açıklamak için bireysel bilinçlere başvurulması gerektiği kanısındır. Fakat gelinen noktada bilinen bir şey vardır ki, bireysel bilinçler her ne kadar toplumun oluşması için etken olsa da sonraki aşama da oluşan toplumsal sistem bu bireysel bilinçten tamamen ayrı bir hal almaktadır. Nitekim Durkheim'ın (1994) analogi mahiyetinde bize sunduğu gibi canlı bir organizmayı meydana getiren inorganik maddelerin artık yeni haliyle bir benzerliğinin kalmadığı ve yeni organizmanın tamamen farklı halde işlerlik gösterdiği hususu, denk bir açıklama şeklidir. Buradan hareketle Durkheim'a göre sosyoloji biliminin psikoloji biliminden türediği gibi bir açıklamanın yanlış olduğu, bir kere göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Durkheim'ın vardığı noktada, bireylerin bilinçlerinin incelenmesiyle sosyolojik çıkarımlar yapılamayacağı böylelikle ortaya konmaktadır. Bu konuda Durkheim (1994, s. 166), "*bir toplumsal olgunun belirleyici nedenini, bireysel bilinç halleri arasında değil, ondan önceki toplumsal olgular arasında aramak gerekir*" şeklinde bir kuralı ortaya koymuştur. Çünkü ona göre toplumlar bireyden bağımsız, birey üzerinde baskı yaratabilen, bireyin dışında *kendine özgü (sui generis)* varlıklardır. Diğer bir kuralı ise tamamlayıcı olarak Durkheim (1994, s. 167), "*toplumsal bir olgunun fonksiyonunu bu olgunun herhangi bir toplumsal amaçla olan ilişkisinde aramak gerekir*" şeklinde ifade etmiştir. Burada Durkheim'ın bahsettiği şey, toplumsal olgular arasında *nedensellik ilişkisinin* olmasıdır. Durkheim'a (1994) göre bu nedensellik bağı, tarihçilerin bahsettiği gibi birbirinin devamı olan tek tip yönde bir ilerleme şeklinde değil de (ki böyle olsaydı toplumlar tek ve aynı bir gelişimin çeşitli momentleri haline gelmek üzere kendi bireyselliklerini kaybederlerdi), sosyolojinin bahsettiği gibi toplumsal kümelerin kompozisyon tarzından hâsıl olması şeklindedir.

Kanıtlamaya İlişkin Kurallar

Son olarak Durkheim, kitabının altıncı bölümünde *kanıtlamaya ilişkin kurallardan* bahsetmiştir. Bir önceki paragrafta da bahsettiğimiz gibi olgular arasında bir nedensel ilişkinin aranması her bilimde olduğu gibi sosyolojide de başvurulması gereken bir yöntemdir. Durkheim'ın ruhsal olanla sosyal olanı ayırmadaki amacı bilimsel rasyonalizmi insan davranışına yamak ve insan davranışının neden-sonuç ilişkileri bağlamında geleceğini rasyonel olarak düşünmektir (Taş, 2011). Bunun yanında Durkheim'ın değindiği gibi olgular arasında karşılaştırma yapmak ise nedensellikle birlikte kullanılması gereken bir metottur. Durkheim'ın (1994, s. 185) bu konuda söylediklerini doğrudan almak fayda sağlayacaktır:

Bir fenomenin diğer bir fenomenin nedeni olduğunu ortaya koymak için elimizde tek bir araç vardır ki, o da her iki fenomenin aynı anda var oldukları ya da var olmadıkları durumları karşılaştırmak ve hal ve şartların bu farklı kombinezonlarında gösterdikleri değişikliklerin bu fenomenlerin birbirlerine bağımlılığına tanıklık edip etmediğini araştırmaktır. Eğer bu fenomenler, gözlemcinin isteğine göre, suni olarak meydana getirilebiliyorsa, bu durumda metot gerçek anlamda deneyimseldir. Yok, eğer bunun tersine olarak, olguların meydana getirilmesi bizim elimizde değilse ve onları ancak meydana gelmiş oldukları biçimleriyle karşılaştırabiliyorsak, bu durumda, uygulanan metot dolaylı deneysel ya da karşılaştırmalı metottur.

Anlaşılabileceği üzere Durkheim'a göre nedensellik ilişkisi, birden fazla toplumsal fenomenin birlikte var olma ve aralarındaki bağımlılık durumlarına göre bir açıklamayı yansıttığı söylenebilir.

Durkheim'in Metodolojisi Üzerine Değerlendirmeler

Durkheim, son derece genelleştirilmiş teorisinin ampirik doğrulanmasını yaparak bilimin gelişiminde önemli bir katkı sunmuştur (Parsons, 1954). Daha doğrusu Durkheim, sosyolojiyi bilim haline getirmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Bilim haline gelmenin kuralı ise bütün bilim dallarında olduğu gibi sosyolojide de her şeyden önce bir yöntemin benimsenmesidir. Bu yöntemi ve sosyolojik bakış açısını geliştirme aşamasında Comte gibi Durkheim'ın da çalışmaları önem arz etmektedir. Durkheim, her ne kadar toplumsal olguların kökenini açıklamada yetersiz bir metodolojik anlayış sergilediği için Comte'u eleştirse de onun pozitivist anlayışının yansımalarında kendine bir yol çizmiştir. Fakat Durkheim'ı, Comte gibi diğer ardıllarına galip getiren yönünün, sosyolojinin konusu ve yöntemi üzerine çabaları olduğunu söyleyebiliriz (Çelebi, 2007). Aslında bu yönüyle sosyolojinin kurucusu unvanını Comte'dan daha fazla hak ettiğini ve Comte'u gölgede bıraktığını söylemek te abartı olmaz.

Tahmin edilebilir ki Durkheim'ın yaşadığı dönemde sosyal bilimlerin akademik camiada yer bulması biraz sıkıntılı süreçte ilerlemiştir. Bilim anlayışı daha çok doğa bilimleri ve fen bilimlerinin kurallarının hakim olduğu bir yöntemle şekillenmekteydi. Bundan dolayı diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi sosyolojide de ilk öncüler pozitivist bir anlayış sergilemişlerdir. Bu pozitivist anlayış, evrimci ve organizmacı bir yol izleyerek sosyolojiye bir bilimsel zemin kazandırmaya çalışmıştır. Bunun izlerini hem Comte'da hem Durkheim'da hem de Spencer'da görmekteyiz. Fakat şuan ki sosyal bilim anlayışında bu katı kuralların aşındığına tanık olmaktayız. Belki bu katı yönüyle Durkheim'ı yanlışlamak değil de eleştirmek daha yerinde olacaktır. Toplumsal olgulara tamamen farklı ve inşası tamamlanmış bir varlık gibi muamele etmesi ve bu olguları insandan tamamen ayırması onu eleştirilere maruz bırakmıştır. Durkheim sosyolojiye özerk bir alan kazandırmak isterken sosyal olanın doğasını göz ardı ettiği (insanı olmayan bir

birliktelik formu gibi) ve sosyal olguların süreçsel eyleşmelerle kurulmuş ve doğaları her an müzakereye açık olmasına rağmen Durkheim'ın bu olguları, süreci ve oluşu tamamlanmış varlıklar olarak ele aldığı görülmektedir (Çelebi, 2007). Bunun yanında toplumsal yapının insan eylemlerinden bağımsız fiziksel bir yapı gibi ele alınamayacağını ve toplumu oluşturan yapı taşlarının insanlar tarafından her an yeniden kurulabileceğini belirtmek gerekir (Çetin, 2017). Bu şekilde bir yöntemi benimsemesi Durkheim'ın pozitivist anlayışına ve toplumu açıklamada nesnel bir yol izlemesine bağlanabilir. Fakat gelinen aşamada sosyal olguların katı bir şekilde bilimsel analize tabi tutulması hem bilimselliği azaltmakta hem de değişken toplumsal olguların açıklanışında yetersiz bir metodoloji sunmaktadır. Toplumsal olgulara ve onların kanıtlarına her zaman yorumlar olarak bakılması gerektiği ve ayrıca bağımsız toplumsal olgulara bağımlı olarak ele alınan bilincin, zihinsel süreçlerin özerkliğinin sorgulanmasına cevap vermediği hususunda başka bir eleştiriyi ise Ritzer (2014) yapmıştır.

Diğer yandan felsefi argümanların soyutluğunun ve psikologların birey nezdinde açıklamaya çalıştığı *toplum etkisiz olguların* insan doğasını açıklamada eksik kaldığı Durkheim'ı bir noktada haklı çıkarmaktadır. Çünkü Durkheim, felsefenin spekülasyonlarla dolu olduğunu ve çok az sayıda gerçekten yola çıkarak tümevarımdan çok tümdengelmisel yöntemle önermeleri doğrulamaya çalıştığını, psikolojinin ise bireye odaklanması sonucu toplumsal olanın açıklanışında eksik veri sunduğunu söylemiştir (Pope, 2008).

Durkheim'ın "İntihar" Çalışmasının Metodolojik ve Sosyolojik Analizi

Durkheim'ın "İntihar" çalışması, hem sosyolojik çözümlemeleri hem de teori ile uygulamalı araştırmanın tamamlayıcılığını göstermesi bakımından önemlidir. Ona göre intihar, bireysel bir edim olmasına rağmen oranları ve sebepleri bakımından genel manada sosyolojik temellidir. Durkheim, intihar gibi görünüşte bireysel bir edimi açıklamada sosyolojinin bir rolünün olduğunu gösterebildiği takdirde sosyolojinin alanını, sosyolojik çözümlemeye çok daha açık görünen olguları kapsayacak şekilde genişletmenin görece kolay olacağına inandı (Ritzer, 2014). Durkheim, intihar çalışmasının genelinde, intihar oranı ile özgül sosyokültürel öğeler ve değerler arasında çeşitli ilişkiler kurmuştu (Swingewood, 2010). Daha genel manada Durkheim bu çalışmasında karşılaştırmalı bir yöntemle odaklanmış, sosyoloji tarihinin en büyük teorisyenlerinden biri olarak, teorik şemasını keskinleştirmek ve iyileştirmek için bu geniş karşılaştırmalı farklılıkları kullanmıştır (Parsons, 1954). İntihar, belki de Durkheim'ın en önemli çalışması olarak güç ve bağlılığın, sosyal entegrasyonun temel boyutları olduğunu kuvvetle ima etmiştir (Scheff, 2002).

Durkheim'in intihar çalışmasını, kendi kitabında da ayırdığı gibi iki kısım şeklinde ele alabiliriz. Birincisi toplumsal nedenler ve toplumsal tiplerin açıklanması, ikincisi ise intiharın bir toplumsal olgu niteliğiyle ele alınmasıdır.

İlk olarak *toplumsal nedenler ve toplumsal tipler* hakkında bilgi verecek olursak; intiharın nedenlerine ilişkin kısa bir bilgiden sonra intihar tipleri üzerine açıklama yapmak daha mantıklı olacaktır. Durkheim, intiharın sebeplerine ilişkin olarak devlet istatistiklerinde verilen bilgilerin pek güvenilir olmadığını ve bu sebep kategorilerinde bulunan kişilerin oransal yüzdesi yıllara göre pek değişiklik göstermediği için genelleme yapılamayacağını ileri sürmüştür. Bundan dolayı Durkheim (2015, s. 135) 'İntihar' kitabında, "*intiharyapar nedenlerin özel bireylerde ne biçim altında görünebildiğini araştırmaya kalkmadan, intihar rakamlarının yüksek ya da alçak oluşunda rol oynayan çeşitli toplumsal çevrelerin (mezhep, aile, politik topluluk, meslek grubu vb) durumlarının neler olduğuna*" bakılacağından bahsetmektedir. Bu husus açıklandıktan sonra Durkheim'in intihar tiplerine ve açıklamalarına yer verebiliriz.

Bencil İntihar

Bu intihar tipi, Durkheim açısından toplumsal bütünleşmenin düşük olduğu hallerde ortaya çıkan bir intihar tipidir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bazı unsurların (din, mezhep, aile, siyaset kurumu...) bireyi topluma bağlayamaması sonucu birey, kendisini toplumdan izole hisseder ve bu şekilde intiharın gerekliliği de artar. Burada önemli olan bu unsurların bütünleşmeyi sağlamasıdır.

Durkheim, bu intihar tipini açıklarken birkaç yönden istatistiki verilerin incelenmesine dayanmaktadır. Örneğin Durkheim (2015), Bavyera ve Prusya eyaletlerindeki Katolik ve Protestanların yoğunluğuna bakarak milyon kişideki intihar edenlerin bu mezheplere göre genel değişimini incelemiştir. Vardığı sonuçta her halükarda (Yahudilik içerisindeki mezheplere göre intihar oranlarını bunun dışında bırakmıştır. Hem bu dinin temsilcilerinin az olması hem de intihar nedenlerinin farklı olması bu durumu genellik dışında bırakmaya yol açmıştır) bütünleşmenin az, bireyin ve sorgulamanın değerli olduğu Protestan toplumlarında intihar edenlerin Katoliklerden fazla olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Protestan oranının en düşük olduğu Alman eyaleti olan Bavyera, intihar oranının en düşük olduğu bölgedir ve Bavyera'daki illerde de aynı ilişkiye rastlanmaktadır (Selvin, 1965).

Protestan ve Katoliklerin karşılaştırılması yönünde başka bir örnek ise eğitim üzerinden verilebilir. Yine Durkheim (2015, s. 148) kitabında, Protestanların yerleşmiş inanç ile geleneklerinin zamanla zayıflamasının intihar eğilimini artırması sebebiyle iki saptama yapmış ve bunları doğrulama yoluna gitmiştir:

1. *Öğrenmeden tat alma, Protestanlarda Katolıklere oranla daha güçlüdür.*
2. *Ortak inançlarda bir sarsılmaya işaret ettiğinden, genel olarak, öğrenme-severlik de intihar gibi iniş çıkışlar gösterecektir.*

Durkheim ilk olarak birinci önermeyi doğrulama vasıtasıyla, Protestan ve Katolik ülkelerin halk tabanında eğitime katılma oranından bahsetmiştir. 1877-78 ders yılını ele alan Durkheim (2015), Protestan ülkelerin (Saksonya, Norveç, İsveç, Baden, Danimarka ve Prusya) okul yaşındaki 1000 çocuğundan 957'sinin okula gittiğini, fakat bu rakamın Katolik ülkelerde (Fransa, Avusturya,-Macaristan, İspanya ve İtalya) 667 olduğunu yani %31'lik fark bulunduğunu istatistiklere dayanarak söylemiştir.

İkinci önermeyi kanıtlama yoluna giden Durkheim (2015), Katolik İtalya eyaletlerinde intihar ve eğitim ilişkisini gösteren bir tablo ile açıklamasını yapmıştır. Bu tabloda eşlerin okuryazarlık seviyesi ile intihar oranlarının paralellik gösterdiği görülmektedir. Aynı karşılaştırmayı Protestan ülkelerde yapan Durkheim (2015), benzer şekilde Saksonya'daki intiharın Prusya'dan fazla olduğunu ve ilişkisel olarak Prusya'daki okuryazar olmayanların Saksonya'ya göre çoğunlukta olduğunu (1865 yılında %1.3 e karşı %5.52) yazmıştır.

Eğitime ilişkin olarak yapılan karşılaştırmada bilginin artmasının intihara sebebiyet verdiği yönündeki yanlış anlamayı gidermek adına Durkheim (2015), bilginin artmasının intihara sebep olmadığını, din etkisinin insanlar üzerinden kalkmasıyla eğitime ihtiyaç duyan kişinin intihara meylettığını söylemiştir. Başka bir ifadeyle intihar oranındaki artışı, bireyin daha eğitilmiş olmasına binaen din toplumunun birey üzerindeki etkisinin zayıflamasına bağlayabiliriz (Steiner, 2005). Burada suçlu bilgi değildir. Durkheim'a göre intiharın sebebi, dinin insanlar üzerindeki etkisel ve bütünleştirici boyutunun yıkılmasıdır.

Ayrıca Durkheim'ın istatistikleri, evli olmayanlar ve bu nedenle bir aile içinde daha az bütünleşmiş olanların intihar oranlarının artış gösterdiği halde devrimci veya ulusalcı coşkunun insanlara daha fazla anlam sağladığı zamanlarda olan savaşlar ve devrimler gibi ulusal politik kriz dönemlerinde bu oranların düştüğünü göstermiştir (Ritzer, 2014).

Tüm bunların sonucunda Durkheim (2015), intiharın, toplumun *dinsel, ailevi ve siyasi* bütünlüğüyle ters orantılı olarak değişim gösterdiği önermelerini saptamıştır.

Özgeci İntihar

Durkheim (2015, s. 225), kendi kitabında iki intihar tipini ayırt etmek adına, "*özgeci intihar bireyi ilgilendiren şeye yok gözüyle bakan o sert ahlaka bağlıdır; bencil intihar ise insan kişiliğini artık ondan başka hiçbir şeye tabi olamayacağı kadar yükseğe koyan ince ahlakla dayanışma durumundadır*" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bencil intihar, toplumsal bütünleşmenin azlığı ile açıklanırken özgeci intihar, bu bütünleşmenin aşırılılaşması sonucu kendini uğruna feda etme şeklinde belirmektedir. Özgeci intihar, çok fazla bütünleşmenin sonucudur ve grup tarafından özümseme ve kontrol edilen birey, çok düşük bireysellik duygusuna sahip olduğu için baskı sonucu grubun çıkarları uğruna kendini feda eder (Thompson, 2002).

Özgeci intihar şeklinin en yaygın olduğu ülke olarak Hindistan'dan bahseden Durkheim (2015), burada Brahmanizm, Budizm ve Jainizm gibi dinlerin insanları intihara sürüklediğini ve bu konuda dinsel intihardan bahseden yazıtlara ulaşıldığını söylemektedir. Ayrıca Durkheim (2015), başlıca Avrupa ülkelerinde aynı yaş grubundaki asker intiharlarıyla sivil intiharlarını karşılaştırarak elde ettiği istatistiki verilerde, asker intiharlarının sivil intiharlarına %25 ila %900 arasında üstünlük sağladığını göstermiştir. Görüldüğü üzere kendini feda etme şeklinde ortaya çıkan özgeci intihar, bireyin bütünleşmeyi aşırı bir şekilde içselleştirmesi sonucu kendini önemsiz hissetme noktasında görülmektedir.

Özgeci intiharın üç tipinden bahseden Durkheim'ın bu tiplerini açıklayıcı şekilde Turner, Beeghly ve Powers (2013, s. 372) şu şekilde yapmıştır:

1. *Mecburi özgeci intihar: bireyler belirli koşullarda intihar etmek zorundadır.*
2. *Seçme hakkı içeren özgeci intihar: bireyler intihar etmek zorunda değildir, ancak belirli koşullarda intihar onlar için bir gelenektir.*
3. *Akut özgeci intihar: bireyler kendilerini "sadece kendini feda etmenin hazzı nedeniyle" öldürürler, "çünkü özel bir neden olmasa bile, kendi hayatından vazgeçmenin övgüye değer olduğu düşünülür"*

Kuralsız (Anomik) İntihar

Durkheim, kitabında intihar tiplerini açıklarken sadece toplumun bütünleştirici rolünden değil aynı zamanda düzenleyici rollerinden de bahsetmiştir. Bu düzenleyiciliğin azalmasının kuralsız durumları, toplumda zaman zaman intihar oranlarının artmasına sebebiyet verebilmektedir. Aslında bu intihar şeklinin açıklanışı, insan ihtiyaçlarının toplumsal olarak türetilmiş ve değişken doğasını göz ardı ettikleri için, bir bakıma Durkheim'ın yaşadığı dönemin ekonomik, psikolojik ve faydacı teorilerine yaptığı ana eleştirilerinden biriydi (Thompson, 2002). İnsanın toplum düzenlemesinden mahrum doyumsuz arzu ve tutkuları, onu mutsuzluğa iterek kuralsız (anomik) intiharın yolunu açmaktaydı.

Thompson (2002), Durkheim'ın kuralsızlık durumlarını, *ekonomik anominin akut* (ani ekonomik krizlerde düzenlemenin azalması) *ve kronik hali* (uzun dönemli sosyal düzenlemenin azalması) ile *ev içi anominin akut* (eşlerden birinin ölmesi halinde ani kriz) *ve kronik hali* (uzun dönemli bekarlık hali) olarak kategorize etmiştir. Bahsi geçtiği şekilde Durkheim'ın, kuralsız intiharın farklı toplumsal düzenleme durumlarında nasıl ortaya çıktığını anlatmak için verdiği çeşitli örnekleri öznel yorumlarla birlikte ortaya koyabiliriz.

- ❖ Ani ekonomik kriz ve ekonomik refah artışı dönemlerinde intihar oranlarında hissedilir bir artış gözlenmektedir. Örneğin ekonomik kriz durumunda intihar oranlarını incelemek için Durkheim (2015), Viyana'da 1873'te ateşlenen ekonomik krizin 1874'te doruğa ulaşırken, bu yıldaki

intihar sayısının 1872 yılına göre %51'lik artışından bahsetmiştir. Ekonomik refahın arttığı dönemlerde ise intihar oranlarının azalması ilk akla gelendir. Bunun sebebi insanların maddi olarak refaha kavuşması ile duygusal ve psikolojik refahın da ardından gelmesinin düşünülmesidir. Fakat burada yoksulluğun verdiği tahammül etme durumunun intiharı engellemede belirleyici bir yere sahip olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim Durkheim (2015), bu tersi etkiyi, köylünün onca sıkıntı içinde yaşadığı İrlanda'da intiharın çok az olmasıyla ve İspanya'da intihar oranlarının Fransa'dakinin onda biri kadar olmasıyla örneklemiştir ve ek olarak yoksulluğun insanı intihardan koruduğu tahminini belirtmiştir. Bahsi geçen ekonomik refah dönemlerinde intihar oranlarının artması savına kanıt olarak yine Durkheim'ın kitabında verdiği istatistiki rakamlar üzerinden bakmak gerekir. Vittorio Emmanuele'nin 1870'te Roma'yı ele geçirip İtalya'yı Avrupa'nın büyük devletlerinden biri yapacak yenilikler ortaya koymasıyla ticaret ve sanayi hızla gelişmiş, servet sahipleri miraslarını katlamıştır. Durum böyleyken, bu ortak yeniden doğuşa koşut olarak intiharın alışılmamış bir artma kaydettiğini (1866-1870 arasında aşağı yukarı aynı düzeyde kalırken, 1871-1877 arasında %36'lık yükselme kaydedilmiştir) görüyoruz (Durkheim, 2015).

- ❖ Yukarıda da bahsedildiği gibi yoksulluk durumunun, insanları intihardan koruduğu ve şükretmenin verdiği bir tatminle kendini avutma yolunda engelleyici bir işlev gördüğü, yine Durkheim'ın bahsettiği konulardan biridir. Çünkü zenginlik verdiği güçle insanda sanki her şey kendisinden kaynaklanıyor duygusunu uyandırır, çevrede gördüğümüz direnci azaltarak, bize onların herhangi bir zamanda yenilebilecekleri sanısını verir fakat sınırlardan kurtulmuş hissettikçe, her türlü sınırlanma bize dayanılmaz gelir (Durkheim, 2015). Zenginliğin verdiği heves ve tutkuların coşmasıyla düzensizlik ve kuralsızlık durumu da artar. Bundan dolayı Durkheim'a göre bu başıboşluk durumunun intihara meyletmeyi tetiklediği söylenebilir.
- ❖ Durkheim'ın kuralsız intihar konusunda üstünde durduğu bir diğer husus, ticaret ve sanayi dünyasında intiharların durumudur. Çünkü yüzyıldan beri ekonomik ilerleme, kendini en çok sınai ilişkileri her türlü düzenlemeden özgür kılmakla göstermiştir (Durkheim, 2015). Yine bahsi geçen yoksulluk durumunda insanlar kendini *azın azı* olan koşullarda da yaşamaya koşullandırmışken, ekonomik durumu iyi olan kişilerin bu azla yetinmeyip hep daha fazlasını amaç edinmesi ve *azın azı* olan bir koşulda ne yapacağını bilmemesi dayanılmaz bir acı verebilmektedir. Nitekim Durkheim, insanın vardığı noktayı hep geride bırakmaktan başka amacı olmadığı zaman, arkada kalmanın ne çok acı verdiğinden bahsetmiştir. Başka bir açıdan ise Durkheim (2015), çeşitli ülkelerde

farklı meslek gruplarındaki milyon kişide olan intihar sayısını incelemiş ve bunun sonucunda en çok intiharın ticaret, sanayi ve serbest meslek gruplarında olduğunu ortaya koymuştur. Tarımda ve işçi olarak çalışanlarda intiharın az olmasını ise düzenleyici güçlerin fazla olmasına bağlamıştır.

- ❖ Durkheim kuralsızlık durumundaki intihar oranlarını, sadece ekonomik kuralsızlıkla değil, aynı zamanda evlilerin boşanma durumunun artmasıyla da bağdaştırmıştır. Boşanma oranlarının sık görüldüğü ülkeler ile seyrek görüldüğü ülkeleri karşılaştıran Durkheim (2015), boşanmanın sık görüldüğü ülkelerde intihar sayısının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Burada boşanmanın, aile içindeki düzenlemenin azalmasıyla baş gösterdiğini ve boşanma sonrasında da bu kuralsızlık durumunun intihara azmettirdiğini söylemek, Durkheimca doğrudur. Ayrıca Durkheim, 20-45 yaş arası bekâr erkeklerin bekâr kadınlara oranla daha fazla intihar ettiğini, boşanmanın erkeklerin intiharına sebebiyet verme derecesinin kadınlara oranla daha fazla olduğunu, boşanma durumundaki intihar sayılarının artışına en büyük katkıyı erkek intiharlarının verdiğini söylemiştir.

Durkheim (2015), kitabında nasıl ki bencil intiharın karşısına özgeci intiharı koymuşsa, toplumsal düzenlemenin az olduğu durumlarda baş gösteren *kuralsız intiharın (anomik intihar)* karşısına da toplumsal düzenlemenin çok fazla olduğu durumlarda ortaya çıkan *yazgısal intiharı (kaderci intihar)* koymuştur (tutkuları baskıcı bir şekilde gemlenmiş kişilerden bahsedilmektedir). Yazgısal intihara örnek teşkil edecek çok fazla durum saptanmadığını da söyleyerek bunu açıklama gereği duymamıştır. Fakat Durkheim, bunun önemli ve azımsanmayacak bir intihar tipi olduğunu aynı notta belirtmiştir.

Bir Toplumsal Olgunun Niteliğiyle İntihar

Durkheim kitabının diğer bir kısmında, *intiharın bir toplumsal olgunun niteliğiyle ele alınması* üzerinden açıklamaya gitmiştir. Durkheim, intiharın bağlı bulunduğunu a priori olarak varsayabileceğimiz bireysel koşulların intiharın toplumsal sebepleri ve oranları hakkında bilgi veremeyeceğini ve intiharı açıklamada ancak toplumsal bir eğilimin izdüşümü olarak bireysel edimin meydana geleceğinin daha mantıklı olmasından ötürü toplumsal olgularla açıklanabileceğini söylemiştir. Bu konuda Durkheim (2015, s. 310), "*her toplumsal öbeğin kendine özgü bir ortak intihar eğiliminin olduğunu ve ortak eğilimi yapan şeyin, ele alınan toplumu işleyen bencillik, özgecillik ve kuralsızlık akımlarıyla onların meydana getirdiği sızıldanmalı hüüzün ya da etkin özveri veya hırçın yorgunluk eğilimleri olduğunu*" söylemiştir.

Ayrıca Durkheim, her toplumun kendine özgü tiplerinin olduğunu, fiziksel ve tinsel nitelikler açısından bütünlük gösterdiğini açıklamak için Quetelet'in or-

talama insan ve ortalama tip kavramlarından yararlanmışır. Toplumdaki bu tip-lerin özellikleri değişmedikçe, edimler de (bireysel bir edim olan intihar gibi) nicelik ve nitelik bakımından aynı kalır (2015). Fakat Quetelet'in herhangi bir toplumsal tipin niteliğini açıklamada, bu niteliği gösteren olguların tümünü onu meydana getiren bireylerin sayısına bölmeye, bireydeki intihar gibi eğilimleri saptamasını eleştirmiştir. Çünkü Durkheim, bu işlemin sadece bir oranı ifade ettiğini, toplumda küçük bir kesimde meydana gelen intiharların sebepleri ve eğilimleri üzerinde fikir vermediğini söylemiştir. Durkheim'a (2015) göre bir toplumun belirli bir bölümü için intihar oranını saptayan nedenler, söz konusu bireyler kim olursa olsun, aynı yeğinliği koruduklarından, bireylerden bağımsız olacaklardır.

İntiharın Başka Toplumsal Olaylarla İlişkisi

Yukarıda intiharın bir toplumsal olgu olduğunu açıkladıktan sonra Durkheim, toplumsal olay niteliğindeki *intiharın başka toplumsal olaylarla ilişkisini* açıklama yoluna gitmiştir. Bu konuya izahat getirmek için intiharın ahlaki ve bir cinayet olup olmadığını, tarihteki insan topluluklarının bakış açılarına göre değerlendirmiş ve aynı zamanda bugünkü toplumlarda bu hususun varlığını ve ölçüsünü sorgulamıştır. Durkheim (2015), Hristiyan toplumlarının kurulmasıyla intiharın açıkça yasaklandığını ve daha 452 yılında Arles Konsili'nin, intiharın bir cinayet olduğunu, ancak şeytanca bir öfkeden doğabileceğini ilan etmesini örnek olarak vermiştir. Fransız Hristiyan topluluklarındaki bazı uygulamalardan olan Bordeaux'ta müntehirin cesedinin ayaklarından asılması, Lille'de intihar eden erkeğin cesedinin işkence aletiyle sürüklenip asılması ve kadınunkinin yakılması, müntehir soyluysa unvanının iptal edilmesi ve mallarına el konulması, aynı şekilde İngiltere'de X. Yüzyılda Kral Edgard'ın yasalarında müntehirin canı ve katile benzetilmesi, Rus hukukunun bu konuda sertliği, 1881 yeni tarihli New York Eyaleti Ceza Yasası'nda intiharın cinayet sayılması, Müslüman toplumlarında intiharın Allah'a itaatsizlik olarak algılanması, Yunan-Latin toplumlarında intiharın ancak devletin izniyle olabilmesi, Durkheim'ın (2015) bu konuda örnekleri arasındadır. Bu örnekler üzerinden Durkheim, farklı toplumlarda intiharın ahlak dışı olarak nitelendirildiğini, ayıplanması gereken bir şey ve insan kutsalına yapılmış bir hakaret olarak algılandığını anlatmaya çalışmıştır. Bu konuda Durkheim ek olarak, intihar ve cinayetin benzer farklı yönlerini incelemiş ve bunun sonucunda istatistiki verilerle bazı dönemlerde intihar ve cinayetin birlikte arttığını fakat bazı dönemlerde ise zıt yönde geliştiklerini söylemiştir. Bunun nedenini ise intiharın farklı çeşitlerine göre değişen duruma bağlamıştır. Örneğin bencil intiharın görüldüğü yerlerde birey toplumdaki önemli olduğu için burada cinayetin işlenme ihtimali daha da azalmaktadır. Aynı şekilde özgeci intiharda birey toplumsal öğelerden daha önemsiz olduğundan dolayı bireyin canına kastedilmesi yani cinayet işlenmesi daha da kolaylaşmaktadır ve bu intihar şekliyle cinayet işleme durumunun aynı çizgide ilerlediği görülmektedir. Son olarak Durkheim (2015, s. 381), uy-

gar toplumlarda intiharın normal mi yoksa anormal mi olduğu sorusunu sormuş ve buna cevaben, "ya intiharı dizginlemek için bir takım reformlar gerekli olacaktır ya da intihar lanetlenmekle birlikte olduğu gibi kabul edilecektir" şeklinde yanıt vermiştir.

Durkheim'in "İntihar" Çalışmasının Değerlendirilmesi

Durkheim, intiharın toplumsal nedenlerine inerek bireysel bir edimin sosyal olanla ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Bunu açıklarken teori ve istatistiği birleştirmiş ve savını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu noktada Durkheim, sosyolojik çıkarımlar yaparak bir bilimin temellerini sağlam bir yere sabitlemiştir. Nitekim bilimde ampirik doğrulanma, teori ve pratiğin birbirini desteklemesi açısından elzemdir. Durkheim'in bunu başardığını ifade etmek gerekir. Şüphesiz onun intihar üzerine yorumları halen önemini koruyan özelliklere sahiptir. Çünkü;

- ❖ *Kuram ve veriyi çok ustaca ilişkilendirmiştir.*
- ❖ *Bu ustaca uygulama Durkheim'a, diğer disiplinleri ve özellikle biyoloji, psikoloji gibi rakip disiplinleri alt etmek ve intihar olgusu karşısında sosyolojik açıklamaların doğruluğunu ortaya koymak gücünü kazandırmıştır (Pope, 2008, s. 83).*

Bunun yanında Durkheim'in intiharı bir toplumsal olgu olarak ele alması, onun metodolojik anlayışını yansıtmaktadır. Çünkü Durkheim, toplumsal olgulara nesnelere gibi yaklaşmamız ve onu bu şekliyle açıklamamız gerektiğini belirtmiştir. Durkheim'in intiharı bir toplumsal olgu olarak başka toplumsal olgularla açıklama yoluna gitmesi ("bir toplumsal olgu ancak başka bir toplumsal olgu ile açıklanabilir" kuralı ve nedensellik ilişkisi) ve intiharı, cinayet ve cürüm gibi diğer toplumsal olgularla ilişkilendirmesi (karşılaştırmalı metod) "Sosyolojik Metodun Kuralları" kitabında bahsi geçen yöntem anlayışının izlerini taşımaktadır. Ayrıca Durkheim'in, toplumsal düzenleme ve bütünleşmenin azaldığı veya arttığı dönemlerde intihar oranlarındaki değişimi ortaya koyması, birey üzerindeki toplum etkisini kanıtlanma yönünde bir çıkarıma işaret etmektedir.

Durkheim, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de toplumsal olgulara tamamen bağımsız bir statü kazandırmıştır. Bu statü sayesinde insanların toplumdan bağımsız bir yerde değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Durkheim, "İntihar" çalışmasında intiharın sebeplerini ve oranlarını açıklarken bireyden bağımsız bir değerlendirme yoluna gitmiş ve intiharı, toplumsal koşulların niteliğine göre bireye etki eden bir olgu olarak ele almıştır. Başka bir deyişle intihar, Durkheim için, «toplumlara göre refah ve talihsizliğin yoğunluğundaki varyasyonları» ifade eden «objektif ve ölçülebilir gerçek»dir, çünkü hayatın genellikle iyi olduğunu gösteren tek deneysel gerçek, insanların büyük çoğunluğunun onu ölüme tercih etmesidir (Besnard, 2016). Sonuç olarak intihar oranlarının fazlalığını veya azlığını, tamamen toplumun birey üzerindeki bütünleşme ve düzenleme etkisine bağlamıştır.

Durkheim'ın bu değerlendirmesi bazı noktalarda haklı bir çıkarım sunmakla birlikte bazı noktalarda ise eksik bir değerlendirme tarzı ortaya koymaktadır. Durkheim'ın intihar oranı, kolektif bilinçteki intihar eğiliminin büyüklüğünün bir ölçüsünü ve 'sosyal gerçek'tarafından, bu büyüklükteki bireysel bilinç üzerinde bir 'kısıtlama'yı tanımladığı için intihara salt bireysel bir edim olarak bakan yaklaşıma alternatif üretmiştir (Turner, 1986). Bunun yanında daha ciddi eleştiriler; alternatif açıklamaların ortadan kaldırılması, öznel unsurların intihar tanımından ve nedenlerinden çıkarılması, sosyolojik açıklamalara bilimsel statü kazandırma yolunda toplumsal olmayan faktörlere (ırk, iklim, delilik, taklit, psikolojik süreç vb.) dayanan intihar açıklamalarının tasfiye edilerek tartışmada aşırılıklara yol açması, bencil ve anomik intihar arasındaki ayrımın bulanıklığı gibi hususlar üzerine yapılmıştır (Thompson, 2002).

Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri

Durkheim, "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri" eserinde dinin kökenini açıklamak için toplumsal olgulara ve pratiklere başvurmuş ve bu açıklamayı yapmak için de dinin daha çıplak bir biçimde görüldüğü ilkel toplumlardaki görünümüne bakmayı tercih etmiştir. Durkheim, bu eserde bütünlüğü açıkça bir bütünlük kategorisiyle tanımlamakta ve aynı zamanda, dinin kökenlerinin sosyolojik bir incelemesini içeren bu kategorinin doğası hakkında tam bir tartışma sunmaktadır (Nielsen, 1999). Durkheim'ın "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri"nde vurguladığı gibi din üzerine fikirleri, aşağıdaki gibi bölümlere ayrılabilir:

- ❖ Din sosyolojisinin metodolojisi;
- ❖ Sosyal kökenlere dayalı bir din teorisi;
- ❖ Bazı Avustralya ve diğer kabilelerin dinlerinin yorumlanması;
- ❖ Ritüel ve kolektif efervesan;
- ❖ Modern din, geleneksel dinlerin düşüşü ve 'laik'dinlerin yükselişi (Pickering, 2009).

Durkheim'ın, bahsi geçen eseri üç bölüm içermektedir. İlk bölümde temel sorunlara değinen Durkheim, daha sonra ilkel inançlara ve bu inançların ayinleriyle ilgili tutumlarına değinmiştir.

Durkheim, dinin kökenine inmeden önce din kavramının ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Durkheim'a (2011) göre din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir ve bu sistem, kendilerine inanan bütün insanları cemaat denilen tek manevi toplum halinde bir araya getirir. Macionis'e (2013, s. 488) göre ise din, "kutsal kabul etme üzerine kurulu, inanç ve pratikleri kapsayan toplumsal bir kurum"dur. Tabi burada kutsal ve dünyevi olanı ayırt etmek gerekmektedir. Çünkü sonuç itibarıyla

dünyevi olanın kutsallaşması sonucu onun yeri, artık dünyevi olanların arasında değildir. Demek ki insanlar, dünyevi şeyleri ilk olarak kutsala dönüştürmek durumundadır ve daha sonrasında bu kutsala inanarak ve bu inancı cemaat şeklinde kolektif bir ayin ve ritüelle sergileyerek toplumsal olanı gerçekleştirmiş olurlar. Kolektif olarak bir şeye değer atfedilmesi sonucu bir dinin oluşması olasıdır ve bu nedenle din aslında toplumsal bir olgudur demek Durkheimca doğrudur.

Turner, Beeghley ve Powers (2013, s. 377), dinin temel unsurlarının "(1) kutsal inançların oluşumu, (2) insanların tapınmalar esnasında organizasyonu ve (3) kutsal alanın güçlerini temsil eden toteme yönelik törenler veya ayinlerin gerçekleştirilmesi" ile oluştuğunu söylemiştir. İnanç, ritüel ve cemaat arasındaki ilişki kutsal olana yöneliktir ve bu kutsal bir dine işaret etmektedir. Ritzer (2014), bireylerin ritüellere ve cemaatin topluluğuna katılarak kutsalı ve bununla alakalı inançları öğrendiğini, bu ritüeller ve cemaatin, grubun ortak hafızasını önemli ölçüde tekrar harekete geçirerek toplumsal temsillerin yok olmalarını ve güç kaybetmelerini önlediğini ifade etmiştir.

Din üzerine temel açıklamalardan sonra Durkheim'in ilkelliğe ve bu ilkelliğin açıklanmasını mümkün kılan kökenlere dair yorumlarına bakmak gerekir. Durkheim'in dini açıklamak için neden *ikellik* üzerinden açıklamaya gittiğinin cevabı, "*ilkel dinler, yalnızca dinin kurucu unsurlarını ortaya çıkarmamıza izin vermekle kalmazlar; onların en büyük faydaları da, bu ilkel durumda olgular daha basit ve bunlar arasındaki ilişkiler çok açık olduğundan dinin açıklanmasına yardım etmeleridir*" (2011, s. 18-19) ifadesinden anlaşılmaktadır.

Durkheim, çalışmasını Avusturyalı Aborjin toplumunda totemizm üzerine yapmış ve totemizmin dinin temel veya en basit biçimini temsil ettiğini belirtmiştir (Giddens, 2013). Daha dar anlamda Durkheim'in dinin ilkel biçimlerini araştırmak için başlıca kaynakları, ilkel kültürü temsil eden ve klanı dayanan bir Avusturya kabilesi (Arunta) ile ilgili araştırmalardır (Ritzer, 2014). Peki, totem nedir ve neden kutsallık arz etmektedir? Bu soruların cevaplarıyla birlikte, Durkheim'a göre totemizmde dinin ilkel biçimlerinin görünümünü ortaya koymak gerekir.

"*İnsanlar, gündelik yaşamlarındaki belli objeleri kutsal semboller olarak sosyal hayatlarına dâhil etmektedir ve teknolojik olarak gelişmemiş toplumlar bunu totem -doğal dünyada bulunan (hayvan veya bitki gibi) ve toplu olarak kutsal kabul edilen objeler- vasıtasıyla*" yapmaktadır (Macdonis, 2013, s. 489). Daha geniş anlamıyla Durkheim (2011), totemin iki farklı türden şeyayı ifade/sembolize ettiğini, bir taraftan tanrı diye isimlendirilen şeyin dâhî ve görünür biçimi olduğunu, öte yandan ise klan diye adlandırılan hususi bir toplumun sembolü olduğunu belirtmiştir. Burada totem olarak kabul edilen şeylerin kutsal sayılmasının sebebi, bu şeylerin bir anlam ifade etmesidir ve bu anlamı ihtiva eden totemlerin, klanların sembolü olmasıdır. Sonuç olarak totemler, kendi temellerinde bulunan maddi olmayan kuvvetin maddi temsilleridir ve bu maddi olmayan kuvvet (din), toplumdan başka bir şey

değildir (Ritzer, 2014). Daha basit bir ifadeyle din, toplumun kendine tapınmasıdır (Pope, 2008). Genel anlamda toplum nosyonu, onun din ve bütünlük anlayışının merkezinde yer almaktadır (Nielsen, 1999). Tüm bu açıklamaların neticesi olarak Durkheim (2011, s. 284-285) totemizm dininin kökenine yönelik toplumsal gerçekliği, aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Eğer totem, başka bir şeyin maddi ifadesi yani hem tanrı hem de toplumun bir sembolü ise; klanın tanrısı, totem esası, klanın kendisinden başka bir şey olamaz... Ve klan kendi görünümünü totem olarak hayvan ya da bitki olarak düşünmüştür... Genel olarak, bir toplumun, yalnızca insan şuuru üzerindeki etkisi sebebiyle, onlarda tanrılık duygusunu uyandırmak için zorunlu olan her şeye sahip olduğu şüphesizdir.

Dinin temellerinde yatan asıl olgunun kaynaklarına ulaştığımızı göre zihinlerimize bunların nasıl yerleştiğine ve bu yerleşim biçiminde onları nasıl kategorize ettiğimize ayriyeten değinip bu konuyu kapatmak durumundayız. Durkheim'ın temel düşüncesine bakıldığında; dini inançların bireylerden veya onların psikolojik yapılarından hareketle değil, toplumun genel yapısı ve kolektif bilinç çerçevesinde açıklanması gerektiği anlaşılmaktadır (Kirman, 2005). Bu konuda Durkheim (2011), toplumsal güçten bahsetmiştir ve bu gücün hükümden ibaret olduğunu, bu hüküm de, her gücün belli bir şekilde geliştiğini ve onun evriminde bir sonraki duruma hâkim olma durumunun hâsıl olduğunu söylemiştir. Bu hâkim olma durumundaki nedensellik yargısı, bir gücün iki anı arasındaki zorunlu bağın varlığını iddia eder ve zihin bu ilişkiyi herhangi bir kanıtı ihtiyacı duymadan a priori olarak varsayar (Durkheim, 2011).

Tam bu noktada Durkheim, felsefecilerin kullandığı ampirisizmin, bu *apriorizmi* açıklamada başarısız olduklarını söyleyerek eleştirmiştir. Çünkü felsefenin bir okulu niteliğindeki apriorizm, başlangıçta bazı anlama kategorileriyle (mekân ve zaman gibi) beraber doğduğumuzu iddia eder ve Durkheim'a göre bu bir izah değildir (Ritzer, 2014). Burada sosyolojinin bu kavramları ve kategorileri açıklamadaki yetkinliğine değinmek gerekir. Durkheim (2011), bahsedilen sebeplilik esasının, tamamıyla başka bir karakterde olduğunu, olduğu gibi kabullenme karakterinin zihni kelepçeleme ve zihnin ötesinde bir yetkiye sahip olduğunu, bu bağlamda tasavvurlarımızı ele geçirmiş olan eğilimin, düşüncenin dışında bir norm olarak ondan üstün olduğunu ve zihnimizin onu yaratmadığını söyler. Durkheim'ın, "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri" eserinin, bazı felsefecilerin insanı anlama için vazgeçilmez gördükleri altı temel kategoriye (*zaman, mekân, sınıflandırma, kuvvet, nedensellik ve bütünlük*) yönelik bir argüman ileri sürdüğünü söyleyen Ritzer (2014, s. 211-212), şunları ifade etmiştir:

Zaman toplumsal yaşamın ritimlerinden ortaya çıkar. Mekân kategorisi, toplum tarafından işgal edilen mekânın bölünmesi sonucunda gelişir. Durkheim, doğayı sınıflandırarak bilişsel kategorilere ayırma yeteneğinin, dinsel ve en

sonunda toplumsal deneyimlerden türetildiğini ileri sürebilmektedir. Kuvvet, toplumsal kuvvetleri olan deneyimlerden türetilir. Taklitçi ritüeller, nedensellik kavramının kökenidir. Son olarak toplumun kendisi bütünlüğün temsilidir.

Burada bahsedilen *apriori* kategorilerinin açıklanması, sosyolojik bakış açısının Durkheimca yorumlanması anlamına gelmektedir. Durkheim bu temel kategorilerin aslında toplumun aksiyon ve fonksiyonlarından türediğini ileri sürmüştür. Durkheim'ın anlama kategorileri hakkında tartışmalı bir fikir ortaya koyduğunu belirtmekle birlikte bu anlama kategorilerinin mantıklı bir izaha sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu kategorileri insan zihninin bir ürünü olarak ele alırsak; Durkheim, toplumsal yaşam dışında bir insan zihninde bu kategorilerin nasıl var oldukları hakkında bir izaha yorumunda yer vermediğini görmekteyiz. Bu kategorileri açıklamak için felsefeciler bir izah şekli geliştirmeyip aksiyom şeklindeki varsayımları kendince gerekli görmüşlerdir. Durkheim'ın açıklaması burada haklı görülebilir ve en azından toplumsal yaşamda bu kategorilerin nasıl var olduklarını ortaya koyma açısından önemli olduğu söylenebilir.

Durkheim'ın "Din" Üzerine Analizlerinin ve Çıkarımlarının Değerlendirilmesi

Durkheim, din olgusunu açıklarken onun ilkel halinde bize nasıl görüldüğü hakkında bazı çıkarımlar sunmuştur. Bu çıkarımlardan, insanların dünyevi olanı kutsallaştırması sonucu kendinden ayırdığı dışsal olana tapma ve dışsal olana yapılan ayinsel pratiklerle bunu sürekli hale getirme sonucu (ritüel) bir dinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayinsel pratiklerin dinlerin kendilerine özgü ibadet biçimlerini temsil ettiği söylenebilir. Durkheim'a göre insanların toplu olarak yaptıkları ritüellerle tapındıkları tanrıların dinleri, kendilerini sembolize eden nesnelere kutsallık atfedilmesi sonucu oluşmuştur. Buna örnek olarak, Arunta kabilesinin bitki ve hayvan nesnelere anlam atfetmesi sonucu oluşan totem inancını vermiştir. Totem, hem tanrının dışsal bir görüntüsü hem de toplumun sembolü mahiyetindedir. O halde bitki ve hayvan gibi nesnelere kutsallaştırılması sonucu dışsal bir hal almıştır ve bu nesnelere klanın kendi sembolleridir. Sonuç olarak burada bir dinin toplumsal niteliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Farklı ilkel toplumlarda farklı tanrısal güçlerin hüküm sürdüğü bilindiğine göre Durkheim'ın bu analizi haklı bir gerekçe sunmaktadır. Eğer her toplum kendi kutsalını oluşturmasaydı o halde dünya üzerinde tek bir tanrının izleri görülecekti. Fakat bunun tersi bir durumun mevcudiyetinde; bir toplumda bir tanrıya tapınılıyorsa bunun kolektif olarak yapılması mantıklı olacaktır. Kolektif olarak bir tanrının varlığına olan inanç bazı sorumlulukları beraberinde getirmekte ve toplu olarak yapılan ritüeller bu sorumluluk kapsamında değerlendirilmektedir. Tabii burada bir tanrının ve dinin oluşum safhası, asıl önemli olan noktadır. Çünkü Durkheim'ın sosyal olarak belirlediği din teorisi için önemli olan şey, "kolektif coşkuları" olan bazı sosyal durumların dini inanç ve duyguları üretip yeniden

yaratmasıdır (Lukes, 1973). Buradan hareketle, evren için önemsiz ve ölümlü bir varlığın kendini arama ve var etme çabasının, kendi tanrısını yaratmaya yol açtığını söyleyebiliriz. İlkel bir toplumda, kendini arama ve var etme çabası normal olarak irrasyonel bir süreç izleyecektir. Dünya üzerinde biçare ilkel insanların kendilerine kurtarıcı arama yolunda tanrıların yardıma koştuğu realitesi, Durkheim'ın analizini sağlam bir yere oturtmaktadır.

Durkheim'ın metodolojik anlayışında, toplumsal şeylerin kökenine inme ve önnosyonların arkasında yatan gerçeği ortaya koyma gayesi vardır. Bu gayenin izleri "Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri" eserinde de görülmektedir. İnsanların, din diye inandıkları kutsalların oluşum safhasında etkili olan toplumsal olguların açıklanışı Durkheim'ın asıl amacını oluşturmaktadır. Ona göre din nosyonunun gerçekteki hali toplumdur. Toplum kendini sembolize eden nesnelere kutsallaştırarak bir din ve bu dinin sahibi olan bir tanrı yaratmıştır.

Durkheim'ın "İntihar" eserinde görüldüğü gibi bu eserde de sosyolojik çıkarımlar önem taşımaktadır. İntiharın sebepleri açıklanırken göz ardı edilen birey olgusu, dinin kökeni açıklanırken de göz ardı edilmiştir. Durkheim'a göre intihar bir toplumsal olgudur ve bu olgunun sebepleri ancak diğer toplumsal olgularla açıklanabilir. Aynı mantıkla toplumsal olgu niteliğindeki dinin kökeni ancak toplumsal bir izah şekli ile ortaya konabilir. Çünkü bir din, *kolektif temsiller*le ve bu temsillerin *kolektif bilinç*te yer edinmesiyle kutsallık abidesi haline gelebilir. Kolektif temsillere yönelik toplu olarak yapılan ritüeller, bir dinin oluşmasındaki etkenlerden biridir. Birey bu durumda sadece toplumun ritüellerine uymakla kendini var etme çabasıdadır. Durkheim'ın bahsi geçen iki eseri arasında, eleştirel olarak küçük bir ayrıma gidebiliriz. Durkheim'ın dini açıklarken sadece sosyolojik çıkarımlara yer vermesi dinin toplumsal niteliğinin baskın olması sebebine binaen mantıklı bir zemine ve haklı bir gerekçeye oturtulabilir. Fakat aynı şey intiharın sebeplerinde eksik bir açıklama şekli oluşturmaktadır. Çünkü intiharın sebepleri, toplumsal koşulların değişimine dayandırılabilceği gibi bireysel bilinç hallerindeki değişimlerle de açıklanabilir.

Durkheim'ın din tanımlaması ve dinin kökenlerine ilişkin açıklaması, "İntihar" ve "Sosyolojik Metodun Kuralları" eserlerindeki açıklamalarında olduğu gibi sıkı eleştirilere maruz kalmıştır. Odaklanılan şeyin açıklanışında psikolojik olandan oldukça uzak ve toplumu sui generis (kendine özgü) bir gerçeklik olarak görmek, bir çeşit indirgemecilik riskini de beraberinde getirdiği ve Durkheim açısından din, toplumsal deneyimlerin sembolik dışavurumundan başka bir şey olmadığı için hem teologlar hem de sosyologlar için son derece problemli görülmektedir (Davie, 2003). Durkheim, dini, toplumun kendi kendine tapınması olarak tanımladığı için dinin kutsaliyetini savunanlar tarafından ve ilkel kabileler üzerinde yaptığı araştırmayla bir din kuramı geliştirerek bütün dinlere genelleme yapması dolayısıyla eleştirilmiştir (Kirman, 2005).

Toplumsal İşbölümü

Durkheim, "Toplumsal İşbölümü" isimli eserinde; genel manada toplumsal dayanışmanın değişen doğasıyla birlikte işbölümünün nasıl olması gerektiği ve işlevleri üzerinde durmuştur. Fransa'nın kendi içindeki musibetleri bireyciliğe atfettiği dönemlerde, bu eser, yenedünya düzeninde farklı bir bakış açısı sunması açısından önemlidir. "Toplumsal İşbölümü", Durkheim'in doktora tezi ve ilk büyük kitabı olmakla birlikte Auguste Comte'un etkisinin en belirgin olduğu eseridir aynı zamanda (Aron, 1971). Bu eser ayrıca, toplumun ortak değerlere sahip olduğu dönemlerdeki fedakârlık durumunun ve ahlaki inançların, modern toplum düzeninde ortadan kalktığını savunan Auguste Comte'a karşı bir çıkışın izlerini de taşımaktadır. "Çünkü İşbölümü'nün tezi şudur: modern toplumu temelde aynı şeyleri yapan insanlar arasındaki benzerlikler bir arada tutmaz, bunun yerine insanları birbirine bağımlı olmaya zorlayarak bir araya çeken işbölümünün kendisidir" (Ritzer, 2014, s. 198).

Bu temel açıklamalardan sonra Durkheim'in toplumsal dayanışmanın farklılaşan doğasında dayanışmanın çeşitlerini nasıl kategorize ettiğine bakmak gerekir. Durkheim, dayanışmayı negatif ve pozitif olarak, daha sonrasında pozitif dayanışmayı mekanik ve organik olmak üzere iki türe ayırdı (Barnes, 1966). Biz bu konuda mekanik ve organik dayanışma türleri üzerinde duracağız.

Geleneksel yapıdaki ve benzerliklerin fazla olduğu toplumlarda *mekanik dayanışmanın*, farklılıkların olduğu ve bu şekilde farklı görevlere sahip insanların bulunduğu modern toplumlarda *organik dayanışmanın* mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki dayanışma şekli arasındaki farkı anlamlandırmak adına Durkheim'in (2018, s. 161) "Toplumsal İşbölümü" isimli eserinde bahsettiği maddeleleri sıralamak gerekir:

1. Bunlardan birincisi (*mekanik dayanışma*), bireyi doğrudan doğruya, hiçbir aracı olmaksızın topluma bağlıyor. İkincisinde (*organik dayanışma*) ise birey, toplumu oluşturan parçalara bağımlı olduğu için topluma bağlanıyor.
2. Toplum her iki durumda aynı yönüyle görünmemektedir. Birincisinde toplum denilen şey, topluluğun bütün üyeleri arasında ortaklaşa olan az ya da çok örgütlenmiş inanç ve duyguların tümüdür: bu kolektif tiptir. Bunun tersine, ikinci durumda dayanışma içinde bulunduğumuz toplum, özel bağların birleş-tirdiği değişik ve özel işlevler dizgesidir.
3. Bu ikinci farktan, söz konusu iki dayanışma biçiminin niteliklerini belirleme ve adını koymaya yarayan bir üçüncü fark doğmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen üçüncü farkı ortaya koymak için, iki dayanışma şeklinin temel karakteristiklerinden bahsedebiliriz. Mekanik olarak bahsedilen dayanışma türünde Durkheim, *ortak bilinç* kavramından söz etmiştir. "Bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında yaşayan inanç ve duyguların tümü, kendine özgü yaşa-

mi olan belli bir dizge oluşturur; buna ortak bilinç denilebilir” (Durkheim, 2018, s. 109). Ayrıca Durkheim açısından ve bu düzlemdeki öznel yorumda, ortak bilince karşı işlenen aykırılıkların toplum tarafından suç sayılması durumunun, mekanik dayanışmacı toplumlardaki katılımının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü mekanik dayanışmacı toplumlarda toplumsal kuralların başatlığı fazla olduğu için, birey tarafından yapılan hatalar veya yanlışlar yine toplumun ortak bilinci tarafından bastırılmakta ve cürmün karşılığı olan ceza ağır yaptırımlara tabi olmaktadır. Buradaki bastırmanın ve ağır yaptırımların kaynağı mekanik dayanışmanın olduğu toplumlardaki *baskıcı hukuk sistemidir*.

Tersi koşulların mevcut olduğu modern çağdaki organik dayanışmacı toplumda, bu yönden bir bastırım veya yaptırım daha çok hukuk kuralları tarafından yapılmaktadır. Burada *onarıcı yaptırımın* niteliğinden söz açmak gerekir. Çünkü bu onarıcı yaptırımın olduğu hukuksal zemin, iki dayanışma türünü ayırmada belirleyici olmaktadır. Nitekim Durkheim'ın (2018) dediği gibi; onarıcı yaptırımın niteliği, bu hukukun karşıladığı toplumsal dayanışmanın tamamen değişik tür bir dayanışma şekli olduğunu göstermeye mukabildir. Onarıcı yaptırıma sahip hukuk sisteminin olduğu organik dayanışmacı toplumda cezaların karşılığı telafi şeklindedir ve bedel ödetme durumu yoktur.

Durkheim, işbölümünün işlevinin, organik dayanışma dediği şeyi ortaya çıkarmak olduğunu göstermeye çalışmıştır ve mekanik dayanışmanın aksine, bu, benzerliklere veya tek biçimliliğe değil, farklılıklara bağlıdır (Ginsberg, 1965). Organik dayanışma denilen zıt dayanışma biçimi, fikir birliğinin veya kolektivitelin tutarlı birliğinin farklılaşmadan kaynaklandığı veya farklılaşarak ortaya çıktığı bir dayanışma şeklidir (Aron, 1971). Organik dayanışmanın görüldüğü modern toplumlarda kişiler birbirine yaptıkları farklı görevler aracılığıyla bağımlıdır. Bağımlı olmak zorundadır, çünkü kişinin, yaşamsal pratiklerini yerine getirmesi için başkalarının yaptığı işe ve bu işin sonucunda ortaya çıkan hizmete ihtiyacı vardır.

Durkheim, kitabının son kısmında işbölümünün sağlıklı biçimlerine değinmiştir. Bu sağlıklı biçimleri ortaya koymak için normal ve patolojik (anormal) olanın işbölümündeki yansımalarına bakmıştır. Bunun sonucunda, işbölümünün üç farklı anormal durumu olan *kuraldışı işbölümü, zorlamaya dayalı iş bölümü ve eşgüdüksüz işbölümünden* bahsetmiştir. Durkheim (2018), işbölümünde kuralsızlık durumunu değişik örnekler üzerinden açıklayarak, bütün bu durumların ortaya çıkmasını, işbölümünün dayanışma sağlamaması, organlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmiş olmaması, başka deyişle organların bir kuralsızlık (anomi) durumunda bulunmalarına bağlamıştır. İkinci olarak zorlamaya dayalı işbölümünde Durkheim (2018), insanların işbölümünde kendi yetenekleri ile etkinlikleri arasındaki uyumun kopmasıyla onları bir arada tutan şeyin zorlama bir durum olduğundan bahsetmiştir. Bu da eksik ve sorunlu bir dayanışmaya sebep olmaktadır. Durkheim, bunun üstesinden gelmek için bireylerdeki her türlü toplumsal gücün özgürce

gelişimini sağlamak ve rekabete dayalı yarışın engellenmesi gerektiğini söylemiştir. Son olarak eşgüdümsüz işbölümünden bahsedecek olursak; Durkheim (2018) bu konuyla ilgili olarak, işletmelerde bireylerin çalışması için yeterli iş kalmayacak biçimde bölünmesiyle bu kural dışı durumun ortaya çıktığını söylemiştir. Durkheim (2018) bu durumu düzeltmek için de düzenleyici bir organın yani yöneticinin, yararsız işlere son vererek işleri herkesin yeterli uğraşı olacak şekilde bölüştürmesi ve her bireyin işlevsel etkinliğini artırması gerektiğini ifade etmiştir.

Son olarak modern toplumlarda işbölümünün ahlakiliği ve dayanışmayı sağlaması için bireylerin birbirine farklılıklarıyla bağlanmasının gerektiği üzerine kısa bir yorum yapacak olursak; Durkheim açısından bunu sağlayan şeyin *adalet* olduğunu söylemek gerekir. Nitekim Durkheim (2018), en ileri toplumlara düşen görevin, bir adalet görevi olduğunu söylemiştir.

Durkheim'in "İşbölümü" Üzerine Fikirlerinin Değerlendirilmesi

Durkheim, toplumda işbölümüne getirdiği izahla, modern çağın yeni dayanışma biçimini ve bu dayanışma biçiminin nasıl olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Durkheim, toplumun yeni düzende artık ortak bilince ve benzerliklere sahip bireylerden oluşan mekanik dayanışma biçimiyle değil, aksine her bireyin farklı görevlerle kendini ortaya koyduğu ve farklılıkların zorunlu birlikteliğine dayanan organik dayanışma biçimiyle var olduğunu söylemiştir. Mekanik dayanışmacı toplumda kendini ortaya koyamayan bireyin modern çağda değer kazanmasıyla birlikte birey, kendi mecrasında önemli bir yere sahip olduğundan dolayı farklı iş kollarında görev almakla toplumun bağlantı biçimini değiştirmiştir. Artık toplum, aynı işi yapan çokça insandan ziyade farklı işleri yapan ve aynı zamanda bu işlerin çıktılarını muhtaç olan birbirine bağımlı insanlardan oluşmaktadır. Durkheim'a göre farklılıklara dayanan bu işbirliği bireye, benzerliklere dayanan işbirliğinden daha fazla tatmin ve mutluluk sağlamaktadır.

Liberal sistemin bireye sağladığı imkânların organik dayanışmayı zorunlu kıldığı gerçeği başka bir bakış açısidir. Çünkü artık bireyler, kendini var etme noktasında seri üretim çarkının dişlerini oluşturmaktadır. Ne bu çarklar dişler olmadan dönecektir ne de dişler çark olmadan bir işe yarayacaktır. O halde vazgeçilmez iki unsurun oluşturduğu kapitalist sistemde, iktisadi zorunlulukların toplumsal dayanışma biçimini de etkilediği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem, modern çağın vazgeçilmez unsuru olduğundan, bireylerin yeni dayanışma biçimini kabullenmeleri ve insanca yaşamın gereklerini yerine getirmek için organik dayanışmacı toplumda mutlu olmayı bilmeleri gerekmektedir. Bunun farkında olan Durkheim, belki de buradan mütevellit fikirlerini ortaya koyarak yenedünya düzeninde kaotik toplumsal sorunları iyileştirme yollarını aramıştır.

Durkheim, “İşbölümü” eserinde kullandığı bazı kavramlar, onun diğer eserlerinde de okunmaktadır. İşbölümünün kuralsız (anormal) biçimlerinden olan *anomik* işbölümü kavramını, onun “İntihar” eserindeki *anomik intihar* kavramıyla ilişkilendirebiliriz. Nitekim her iki eserdeki kullanımda da bir yabancılaşmaya atıfta bulunmaktadır. İşbölümündeki dayanışmanın azalması ve bireyin toplumdandan kopması yabancılaşmanın farklı kullanımlarına işaret etmektedir.

Mekanik dayanışmacı toplumda insanları bir arada tutan bazı kurumların, modern çağdaki organik dayanışmacı toplumda pek işe yaramadığını belirtmek gerekir. Durkheim açısından bu değerlendirmeler “Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri” ve “İşbölümü” eserlerinde görülmektedir. Durkheim, “Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri” eserinde dinin toplumsal bütünlüğü sağladığı yönünde görüş belirtse de, “İşbölümü” eserinde bu bütünleşmeyi sağlayan şeyin işbölümünün kendisi olduğunu ifade etmiştir (Lukes, 1973). Yani artık bütünleşmenin kaynakları değişmiş ve genişlemiştir. Her iki bütünleşme sağlayıcı faktörlerin, insanları zorunlu bir birlikteliğe götürdüğünü söyleyebiliriz. Geleneksel toplumlarda dinin baskılayıcı gücüyle farklılıklara izin verilmeyerek bütünleşmeyi sağlayan bir anlayıştan, modern çağda ise kapitalist sistemin farklı iş kollarında çalışan insanların işbölümü dolayısıyla zorunlu birlikteliğine işaret eden bir anlayıştan bahsedebiliriz.

Durkheim’in “Ahlak” Üzerine Fikirleri ve Bu Fikirlerin Değerlendirilmesi

Durkheim, ahlak üzerine yorumlara birçok eserinde yer vermesine rağmen onun salt ahlak üzerine yazılmış bir eseri bulunmamaktadır. Durkheim’in isminin geçtiği ahlakla ilgili eserlere bakıldığında; onun ahlak derslerinden ya da bazı derlemelerinden alınmış ve bir araya getirilmiş bilgilerin yer aldığı kitaplar olduğuna şahit oluruz. Aslında onun çalışmalarının temel yapıtaşını ahlak konusunun oluşturduğunu söylemek abartı olmaz. Çünkü Durkheim, gerek “İşbölümü” eserinde gerekse “Dini Hayatın İlkel Biçimleri” eserinde toplumsal olanı temellendirmek adına ahlak üzerine yorumlarda bulunmuştur. “*Durkheim’in işbölümü, intihar ve din üzerine incelemelerindeki temel argümanı, toplumsal kurumların işleyişini düzenleyen, böylece toplumsal dayanışmanın güçlenmesini de kolaylaştıran bir ahlaki düzenin zorunluluğuydu*” (Swingewood, 2010, s. 134). Başka bir açıdan ise Durkheim’in, bireyin doyumsuz arzularını gemleme görevi gören toplumsal olgulardan birine atıfta bulunmak için kolektif ahlakı önemsediyini de söylemek gerekir ve bu kolektif ahlakın insanların sınırsız tutkularını hizaya getirme varsayımı üzerine kurulduğu ileri sürülebilir (Ritzer, 2014).

İlk olarak ahlakilik üzerinde duracak olursak Durkheim’in ahlaki olarak nitelendirme yaptığı analize bakmak gerekecektir. Durkheim’in farklı kaynaklarındaki kısımların birleştirilip kitap haline getirilen ve ahlak üzerine bir eser olan “Ahlak ve Toplum” isimli kitapta bu konuya değinilmektedir. Bu kitapta Durkheim

(2016), dayanışma kaynağı olan, insanı diğer insanları dikkate almaya iten, kendi egosunu tatmin etmekten farklı olarak kendi davranışını düzeltmesi için onu zorlayan her şeyin ahlaki olduğunu ve ahlakın, bu bağlar ne kadar sağlam ise o kadar muhtelif ve kuvvetli bir yapıya sahip olduğunu söylemiştir. Bu ahlakilik durumlarının farklı toplum yapılarında nasıl kendini gösterdiğini anlamak, aslında ahlakın geldiği noktada bu kuvvetin ölçüsüne de işaret etmektedir. Nitekim aynı kitapta bahsi geçtiği gibi Durkheim (2016) ahlaki kuralları ikiye ayırmıştır: *baskılayıcı yaptırımları olan kurallar* ki dağınık veya düzenli olabilirler (nevi şahsına münhasır benzerliklerden ortaya çıkan mekanik dayanışma koşullarını ifade eder) ve *telafi edici yaptırımları olan kurallar* (negatif dayanışma ve organik dayanışma koşullarını ifade eder). Bu ahlaki kuralların genel olarak toplumsal dayanışmanın temel koşullarını oluşturduğunu söylemek Durkheim açısından doğrudur. Başka bir ifadeyle Durkheim'a (2016) göre işbölümü, toplumsal dayanışmanın temel kaynağı haline geldiğinde, aynı zamanda ahlaki düzenin temeli haline gelir.

Durkheim'in eserlerine geneli itibarıyla bakıldığında ahlakla ilgili olarak "iyi" ve "kötü"den ziyade, yaşam tarzı ve koşullarına (Becer, 2017), aynı zamanda toplumsal düzene uyumla bağlantılı bir ahlak anlayışının değerlendirildiği görülür. Durkheim, sosyal olan insanın ahlaki olmak zorunda olduğuna işaret etmektedir. Çünkü ahlak ancak toplumun işlerlik gösterdiği yerde kendini göstermektedir. Durkheim'a göre bir ahlaktan bahsedebsek bu toplumsal olmalıdır. Çünkü ona göre ahlak bireysel olamaz. Bu bahse koşut olarak Durkheim (2016), toplumun, içsel ahlaki beraberinde getiren bireylerin basit bir yan yana dizilmesi olmadığını, aksine insan yalnızca toplumda yaşadığı için ahlaki olduğunu; çünkü ahlaklılığın bir grupla birlik içinde olmayı ve bu dayanışma ile farklılaşmayı içerdiğini ifade etmiştir.

"Durkheim'a göre ahlakın üç bileşeni vardır: birincisi, ahlak, disiplini yani kendine özgü dürtülere direnen bir otorite duygusunu kapsar; ikincisi, ahlak, topluma bağlılığı kapsar çünkü toplum, ahlakın kaynağıdır; üçüncüsü, ahlak, eylemlerimiz için bireysel sorumluluk duygusu olan özerkliği kapsar" (Ritzer, 2014, s. 217).

Son olarak Durkheim'ın ahlak eğitimi ve ahlaki birlikteliğin önemine vurgu yaptığı meslek derneklerine ilişkin fikirlerine değinmek gerekir. Ahlak eğitimi, toplumsal koşulların yeni biçimdeki görünümünde bir yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde toplumsal baskı birey üzerinde giderek azaldığı için, geleneksel toplumlarda ahlak eğitiminde büyük rol oynayan ailevi ve toplumsal öğretimin yerini büyük oranda, modern toplumda çocuklar için okullar, yetişkinler için meslek dernekleri almaktadır. Turner, Beeghley ve Powers (2013), ortak ahlaka bağlılığın - öğretmenin rahibinkine denk bir işlev yüklendiği- okullarda öğretilmesi gerektiğini, bu hususta öğretmenin görevinin, genel toplumsal hedeflere ulaşılması için örgütlü gruplara bağlılık yaratan bir ahlaka ihtiyaç olduğunu kabul eden çocukları yetiştirmek olduğunu söylemiştir. Durkheim, toplumsal bir

işlevin ahlaki bir disiplin olmadan var olamayacağını, ahlaki açıdan ekonomik faaliyeti düzenleyecek ve gerçek toplumsal dayanışmanın temelini sağlayacak olan mesleki grupların, yani korporasyonların olması gerektiğini savunmuştur (Swingewood, 2010).

Durkheim'ın bir ahlak sosyoloğu olduğunun altını çizen Ritzer'i haklı görmek gerekir. Fakat Durkheim'ın, toplumsal dayanışmanın gelişmesi için iddialı bir ahlak sistemini çare olarak görmesinin, bazı çelişkileri ortaya çıkardığı söylenebilir. Geleneksel toplumlarda toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan bazı değerlerin modern çağda aşındığı barizdir. Bundan dolayı rasyonelliğe doğru giden toplumlarda, maddi olguların manevi olgulardan hep bir adım önde olacağını tahmin etmek zor değildir. Onun söylemine göre rasyonelleşme kaçınılmazsa ahlaki bir çözüm ne kadar rasyoneldir? Bunu bilerek ve tahmin ederek bir toplumun gelecek analizini yapan Durkheim'ın, bahsi geçen dayanışmayı sağlayan en önemli olgunun ahlak olduğunu söylemesi çelişkili görünmektedir. Nitekim artık toplumlar, ahlaka ve vicdana göre değil rasyonel hukuk sisteminin kurallarına göre işlemektedir. Rasyonel bir toplumun bütünleşmesini ve dayanışmasını ancak rasyonel fikirler ve olgular sağlayabilir. Belki Durkheim'ın bahsettiği ahlak anlayışı, rasyonel süreçlerin işlemlerini kolaylaştıran yardımcı olgular olarak işlev görebilir.

Tartışma ve Sonuç

Durkheim'ın her şeyden önce sosyolojiye bilimsel bir bakış açısı getirmesi, onu sosyoloji camiasında ilkler arasına koymuştur. Sosyoloji ismi her ne kadar Comte tarafından verilse de onun içeriğini dolduran ve bilimsel metodolojiyi sosyolojik araştırmalarda mümkün kılan Durkheim'dır. Çelebi'nin (2007) bahsettiği gibi; Bourdieaux'taki evinin kapısına "sosyolojinin kurucusu" yakıştırmasının yazılması kimseye itici gelmemektedir.

Durkheim, kendisinden önce gelen bazı bilim insanlarının kavramlarını ve fikirlerini genişletmiş ve kendi metodolojik ve sosyolojik anlayışını ortaya koymuştur. Bu metodoloji ve sosyoloji anlayışında hem bir pozitivist açıklama şekli hem de bir bilimin inşa gayesi görülmektedir. Bu gayede aynı zamanda *işlevselci* bir tutumun izleri de sürülmektedir. Durkheim, toplumsal olguları nesnelere gibi görüp ona göre bir metodoloji geliştirmesi pozitivist yönüne, sosyolojiyi felsefi ve psikolojik argümanlardan ayırmaya çalışması sosyolojiyi özerkleştirdiğine, tüm bunları yaparken toplumsal kurumları işlevlerine göre değerlendirmesi ve bütüne entegre etmeye çalışması onun işlevselci yönüne işaret etmektedir.

Durkheim'ın teori ve pratiği birleştirerek ortaya koyduğu "İntihar" çalışması ve "Dinsel Hayatın İlk Biçimleri" eseri, sosyoloji biliminde mihenk taşları olarak yerlerini almıştır. Her ne kadar bu eserlerin içeriği keskin eleştirilere maruz kalsa

da, günümüzde hala geçerliğini sürdüren önemli fikirler içermektedir. Toplumsal olgulara yönelik alışlagelmiş bireysel ve felsefi açıklamalara alternatif oluşturan bu eserler, sosyolojiyi diğer bilimlerle karşılaştırarak ve bilim olma yolunda galip getirmiştir. Özellikle Durkheim'in bu yönü üstünde durulması gereken bir noktadır. Çünkü Durkheim, sosyolojiyi kendi dilinden anlatmaya çalışmıştır.

Emile Durkheim'in eserlerinin genel yapısı incelendiğinde; sosyolojik metotta bahsettiği toplumsal incelemenin kurallarını, diğer eserlerini icra ederken de kullandığı görülmektedir. Nitekim özellikle "İntihar" ve "Dinsel Hayatın İlk Biçimleri" eserlerinin analizinde bu açıkça görülmektedir. İntihar oranlarının karşılaştırmalı analizinde; bu oranların azlığını ve çokluğunu, toplumun bütünleşme ve düzenleme işlevlerine göre değerlendirerek intiharın sosyolojik bir yorumunu yapmıştır. Dinin kökenlerinde yatan toplumsal olanı ortaya çıkarırken, diğer analizlerinde olduğu gibi bireyden bağımsız sosyolojik bir izah şekli geliştirmiştir. "İşbölümü" eserinin içeriği itibarıyla bir metodolojik anlayışın izlerinden ziyade toplumsal yaşamın değişen doğasına dair değerlendirmeler görülmektedir. Ayrıca Durkheim, toplumsal dayanışmanın güçlenmesi için bir ahlak düzeninin olması gerektiğinin altını çizmiş ve bu şekilde toplumların yeni düzende kendini ayakta tutabileceğini ifade etmiştir.

Kaynakça

- Aron, R. (1971). *Main currents in sociological thought* (Trans.: R. Howard & H. Weaver). Harmondsworth: Penguin Books.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Barnes, J. A. (1966). Durkheim's division of labour in society. *Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 158-175.
- Becer, F. (2017). Durkheim sosyolojisinde ahlak ve yansımaları. *Ulakbilge*, 813-826.
- Besnard, P. (2016). Durkheim and women, or the incomplete suicide. I. Strenski içinde, *Emile Durkheim* (s. 135-166). New York: Routledge.
- Çelebi, N. (2007). *Sosyoloji notları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik hayata sosyolojik bakmak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Davie, G. (2003). The evolution of the sociology of religion: Theme and variations. M. Dillon içinde, *Handbook of the Sociology of Religion* (s. 61-79). Cambridge: Cambridge University Press.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik metodun kuralları* (Çev.: E. Aytekin). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Durkheim, E. (2011). *Dinsel hayatın ilkel biçimleri* (Çev.: F. Aydın). Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Durkheim, E. (2015). *İntihar* (Çev.: Z. İlkgelen). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak ve toplum* (Çev.: D. Çenesiz). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Durkheim, E. (2018). *Toplumsal işbölümü* (Çev.: Ö. Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji* (Çev. Ed.: C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Ginsberg, M. (1965). Durkheim's ethical theory. R. A. Nisbet içinde, *Makers of modern social science Emile Durkheim* (s. 142-152). New Jersey: Prentice-Hall.
- Kinloch, G. C. (2014). *Sosyolojik teori* (Çev.: T. G. İçli & D. Ayan). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kirman, M. A. (2005). "Dini hayatın ilkel biçimleri" ve türkçe çevirisi üzerine. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 133-147.
- Lukes, S. (1973). *Émile Durkheim-his life and work*. New York: Penguin Books.
- Macionis, J. J. (2013). *Sosyoloji* (Çev. Ed.: V. Akan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Nielsen, D. A. (1999). *Three faces of God. Society, religion, and the categories of totality in the philosophy of Émile Durkheim*. New York: State University of New York Press.
- Parsons, T. (1954). *Essays in sociological theory*. Illinois: The Free Press.
- Pickering, W. (2009). *Durkheim's sociology of religion*. Cambridge: James Clarke & Co Ltd.
- Pope, W. (2008). *Emile Durkheim*. R. Stones içinde, *Sosyolojik düşüncede iz bırakanlar* (s. 76-90). Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik sosyoloji kuramları* (Çev.: H. Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Scheff, T. J. (2002). The emotional/relational world shame and the social bond . J. H. Turner içinde, *Handbook of sociological theory* (s. 255-268). New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Selvin, H. C. (1965). Durkheim's suicide: Further thoughts on a methodological classic. R. A. Nisbet içinde, *Makers of modern social science Emile Durkheim* (s. 113-136). New Jersey: Prentice-Hall.

- Steiner, P. (2005). *La sociologie de Durkheim*. Paris: La Découverte.
- Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik düşünceinin kısa tarihi* (Çev.: O. Akınhay). İstanbul: İdil Matbaacılık.
- Taş, K. (2011). *Sosyal bilim paradigmaları açısından sosyolojik metodoloji*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Thompson, K. (2002). *Emile Durkheim*. New York: Routledge.
- Turner, J. H., Beeghley, L., & Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik teorinin oluşumu* (Çev.: Ü. Tatlıcan). Ankara: Sentez Yayınları.
- Turner, S. P. (1986). *The search for a methodology of social science*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.

